

Esa Viippola

VOIKO LASTA HAASTATELLA TOSISSAAN?

Lapsi toimittajan tietolähteenä

VOIKO LASTA HAASTATELLA TOSISSAAN?

Lapsi toimittajan tietolähteenä

Esa Viippola
Opinnäytetyö
Kevät 2011
Viestinnän koulutusohjelma
Oulun seudun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun seudun ammattikorkeakoulu
Viestinnän koulutusohjelma, journalismin suuntautumisvaihtoehto

Tekijä: Esa Viippola

Opinnäytetyön nimi: Voiko lasta haastatella tosissaan? Lapsi toimittajan tietolähteenä.

Työn ohjaaja: Teemu Palokangas

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: kevät 2011

Sivumäärä: 54 + 3 liitesivua

TIIVISTELMÄ

Uutisissa lapsi on harvoin uskottava tietolähde. Useimmiten lapsiakin käsittelevissä aiheissa asiantuntijana toimii joku muu kuin lapsi itse. Lapset joko nähdään epäluotettavina tai heidän haastattelemisensa koetaan erityisen vaikeaksi, mutta syystä riippumatta lopputulos on se, ettei lapsen ääni pääse kuuluviin.

Lasten asiantuntijuutta ei ole juuri pohdittu journalismin näkökulmasta, muuten kylläkin. Opinnäytetyöni teoreettinen tausta on kehityspsykologiassa ja erityisesti kognitiivis-konstruktivistisessa oppimiskäsityksessä. Esimerkkejä lasten asiantuntijuudesta ja sen esille tuomisesta löytyy sekä sosiaali- ja terveysalalta että tiedotusopin tutkimuksesta. Journalistisen näkemyksen lasten rooliin mediassa saan Mats Ekströmin moodimallin kautta.

Lasten haastattelemiseen suhtautumista selvitin Kalevan ja YLE Oulun toimituksissa tehdyillä kyselyillä ja neljän toimittajan teemahaastatteluilla. Selvityksen tulosten pohjalta voidaan todeta, että suurelle osalle toimittajista lasten haastattelu on vaikeaa ja että lasten rooli mediassa on rajoittunut.

Haastattelujen perusteella toimittajat kyllä tiedostavat lasten asiantuntijuuden, mutta jostain syystä se näkyy tiedotusvälineissä vain harvoin. Vaikka opinnäytetyöni ei tätä mysteeriä pystynytään avaamaan, ovat sekä muilta tieteenaloilta poimitut oivallukset että haastatteluista saadut neuvot suureksi avuksi kaikille lapsien kanssa tekemisiin päätyville toimittajille.

Asiasanat:

Lasten haastattelu, journalistiset moodit, kehityspsykologia, kognitiivinen psykologia

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Communication, Option of Journalism

Author: Esa Viippola

Title of thesis: Can you interview a child for real? Children as informants for journalists.

Supervisor: Teemu Palokangas

Term and year when the thesis was submitted: Spring 2011

Number of pages: 54 + 3 appendices

ABSTRACT

Children are rarely seen as credible informants in the news. Even on matters directly concerning children someone else is usually interviewed in their stead. Either children are seen as unreliable interviewees or the whole interview is seen as too difficult to bother with but either way in the end the children are muted.

On fields such as communications theory and social sciences children are seen as experts and credible informants but the same does not hold true for journalism. Accordingly my thesis starts off with developmental psychology, takes a look at communications theory and also discovers Mats Ekström's theory on the three modes of communication in journalism. The different approaches combine to form a solid foundation with which I justify the children's role as credible informants.

My own study started with a survey directed at journalists working in Kaleva and YLE Oulu and continued with more thorough interviews with two journalists from each office. The survey confirmed my hypothesis on children's restricted roles in media.

The interviews appear to support a different view, however. It seems the journalists do acknowledge the children as experts but for some reason this does not equate an expert's role in the news. The reasons for this remain a mystery but hopefully the insights from other fields of study and my interviews will prove helpful to any and all journalists interviewing children in the future.

Keywords:

Interviewing children, journalistic modes of communication, developmental psychology, cognitive psychology

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	7
2 LÄHTÖKOHDAT	10
2.1 Lapsen paikka mediassa	10
2.1.1 Lapsi ei saa olla asiantuntija	10
2.1.2 Lapsi on attraktio	11
2.2 Lapset mediakasvatustutkimuksen asiantuntijoina	13
2.3 Kielen kehitys ja maailman hahmottaminen	15
2.3.1 Piagetin malli	16
2.3.2 Kielen kehittyminen	20
2.3.3 Sosiaaliset ja yksilölliset vaihtelut	21
2.4 Lapsen luotettavuus on aikuisen vastuulla	23
2.5 Mitä laki sanoo lasten haastattelemisesta?	25
2.6 Toimittajan ammattitaito puntarissa	26
3 NYKYTILANTEEN KARTOITTAMINEN	30
3.1 YLE Oulu ja Kaleva tutkimuskohteina	30
3.2 Toimitusten tavat eroavat toisistaan	31
3.3. Myös kysyjällä on väliä	32
4 SELVITYKSEN TULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET	34
4.1 Kyselyn tulokset	35
4.1.1 Lapsihaastatteluja tehdään harvakseltaan	36
4.1.2 Lapsi ei ole tietolähde, mutta tietää jotain kulttuurista	37
4.1.3 Lapset pääsevät uutisiin useimmiten lehdessä	38
4.2 Haastattelut	39

4.2.1 Haastatellaan lasta, ei persoonaa	40
4.2.2 ”Älä koskaan haastattele ylhäältä alaspäin”	42
4.2.3 Lapsen ääni saa kuulua sellaisenaan.....	43
4.2.4. Lapsikaan ei saa sanoa ihan mitä sattuu	45
4.2.5. Koululainen voi olla oman elämänsä asiantuntija	46
4.3 Yhteenveto: Lapsi on attraktio toimittajasta huolimatta	47
5 POHDINTA.....	50
5.1 Lapsiin ei luoteta.....	51
5.2 Toimittajat tietävät, miten lapsia tulee haastatella.....	52
5.3 Asiantuntija vai attraktio?	52
5.4 Lopuksi	54

1 JOHDANTO

Niin sanomalehdissä kuin radio- ja televisio-ohjelmissakin lapset pääsevät verrattain usein ääneen. Ongelma ei olekaan siinä, ettei lasta kuultaisi, vaan siinä, että häntä ei kuunnella. Lapsen paikka suomalaisessa mediamaailmassa on loppukevennyksessä, jutun piristykseenä tai koristeena. Asiantuntija lapsi on itseään koskevissa asioissakin vain harvoin.

Erityisesti päivittäisessä uutistoiminnassa lasten haastattelemineen on vaativa tehtävä. Valmistautumiseen täytyisi tehdä erityisen huolellisesti, sillä alaikäisten kohdalla sekä laki että hyvä journalistinen tapa on tiukempi kuin aikuisia haasteltaessa. Myös itse haastattelu on helppo pilata esittämällä lapsille kysymyksiä samaan tyyliin kuin aikuisille. Sekä valmistautumiseen että haastattelu tarvitsisivat enemmän aikaa, mutta uutistoimituksesta sitä löytyy vain harvoin.

Yleispäteviä ohjeita lasten haastattelemiseen ei oikeastaan ole, eikä sellaisia voi oikein kirjoittaakaan. Kaikkia alaikäisiä koskevat pelisäännöt voi – ja pitääkin – kirjata ylös (esim. Ojala 2011, 27–30), mutta pelkällä lakipykäliden tuntemisellä ei vielä saa aikaan hyvää haastattelua. Eri ikäisiä lapsia koskevat erilaiset lapsen kehitysvaiheesta, sosiaalisesta asemasta ja itse haastattelutilanteesta johtuvat rajoitteet. Koska rajat on johonkin vedettävä, vedän ne tämän opinnäytetyön kohdalla seitsemän ja kahdentoista ikävuoden kohdalle. Rekkamiestä haastatellessaan toimittaja todennäköisesti esittää kysymyksensä eri tavoin kuin haastatellessaan virkamiestä samasta aiheesta ja lasten kohdalla tilanne on tismalleen sama: teini-ikäiseltä ei pitäisi kysyä mielipidettä kesäloman kohokohdasta samalla tavalla kuin 7-vuotiaalta – ei pitäisi, mutta valitettavan usein kysytään.

Suhtautumiseen lasten haastattelemiseen yleensä on myös muuttunut viime vuosina. Erityisesti kriisiuutisoiminnin kohdalla on aiheellisesti kysytty, pitäisikö lapsia haastatella esimerkiksi Jokelan kaltaisten tapausten yhteydessä ollenkaan (Ojala 2011, 18–19). Median saama kritiikki on varmasti osaltaan vaikuttanut myös siihen, että lapset pääsevät kuviin vain sellaisissa yhteyksissä, joista kenellekään ei varmasti tule mitään sanomista. Toimittaja kysyy ”mitä teit Lin-

nanmäellä?” – sen sijaan että kysyisi ”oliko Linnanmäellä hauskaa?” – saadaksesen lapselta vastaukseksi kokonaisen lauseen, mutta loppujen lopuksi vastauksella ei ole mitään merkitystä. Pääasia on, että kuvissa näkyy söpö lapsi hymy naamallaan.

Sosiaali- ja terveysalalla on tehty tutkimuksia siitä, mitä kaikkea lapsi pystyy omasta elämästään sanomaan. Erityisesti lasten syvällisempää haastattelemista ja siihen liittyviä haasteita on pohdittu monelta kantilta (Alasuutari 2005, 145). Myös päiväkodeissa lapsi nähdään yhä useammin omien asioidensa asiantuntijana ja hänenkin mielipiteellään on painoarvoa. Esimerkiksi tiedotusopin puolelta lapsi voidaan jo todeta oman elämänsä asiantuntijaksi (ks. Pennanen 2006).

Journalismin saralla tutkimusta tai pohdiskelua lapsen asiantuntijuudesta on tehty varsin vähän. Sosiaali- ja terveysalalta tulevat oivallukset eivät välttämättä ole sellaisenaan sovellettavissa toimittajan työhön, mutta ne ovat paremman puutteessa ihan kelvollinen lähtökohta. Lisäksi kasvatopsykologinen tutkimus lapsen ja erityisesti kielen kehittymisestä antaa tutkimukselle tukevat raamit, joiden sisälle mahtuu paljon uusia ajatuksia myös journalistisesta näkökulmasta.

Lasten haastattelemisen taito on monessa toimituksessa sitä hiljaista tietoa, jota ei löydy kirjoista tai oppaista. Koska tietoa on vähän ja ulkopuolisia rajoitteita on paljon, jää lasten haastattelemisen valitettavan usein pintapuoliseksi raapaisuksi, vaikka vähän perusteellisemmalla työllä pääsisi paljon pidemmälle. Jos toimittajalta puuttuu sekä uskallus että ymmärrys, ei ole suurikaan ihme, ettei lopputulos ole paras mahdollinen.

Tämä tutkielma selvittää lasten haastattelemisen ongelmakohtia erityisesti nopeatempoisen uutistoiminnan näkökulmasta. Haastattelun peruseriaatteet ovat välineestä riippumattomia, mutta mahdollisuuksien mukaan pyrin myös tarkastelemaan yksityiskohtaisemmin eroja sanomalehdistön ja sähköisten tiedotusvälineiden välillä. Lähtökohtana on olemassa oleva kasvatopsykologinen tieto lasten kehittymisestä ja tienviittana muilla aloilla tehdyt tutkielmat lasten haastattelemisesta. Toimitusten nykytilannetta pyrin kartoittamaan tarkemmin toimittajia haastattelemalla. Kaiken tämän lopputuloksena käteen jää aimo annos

käytännönläheistä tietoa, joka toivottavasti johtaa siihen, että kysymys ”mitä teit Linnanmäellä?” ei enää ole lapsihaastattelujen journalistinen kliimaksi.

2 LÄHTÖKOHDAT

2.1 Lapsen paikka mediassa

Lapsi kelpuutetaan jutun päähenkilöksi ja asiantuntijaksi verrattain harvoin. Koulutaipaleen aloittamisesta kertovassa jutussa lapsi voi hyvinkin olla pääosassa, mutta koulun lakkauttamista koskevassa uutisessa varmasti harvemmin. Rahasta tai politiikasta puhuttaessa lapsen ääni kuuluu tuskin koskaan.

2.1.1 Lapsi ei saa olla asiantuntija

Journalismin periaatteisiin kuulu se, että tietolähteiden pitää olla luotettavia. Kovan uutisen arvo mitataan sen mukaan, miten varma yleisö voi olla siitä, että asia on juuri näin. Lapset nähdään monesti epäluotettavina tietolähteinä, joiden asiantuntijuus rajoittuu lähinnä siihen, miten lapsi itse kokee uutisen aiheena olevan asian.

Yksi tapaus viime vuosilta, jossa lapset olivat ainoita saatavilla olevia asiantuntijoita, on Jokelan koulusurmat vuoden 2007 lopulta. Varsinkin ensimmäiset uutiset paikan päältä herättivät sekä suuren yleisön että toimittajat itsensä kysymään, ketä voi ja saa haastatella kriisitilanteessa. Jokelasta ja median käyttäytymisestä siellä on tehty useampikin tutkimus, joiden yhtenevä johtopäätös oli, että tilanteessa tapahtui ylilyöntejä erityisesti alaikäisten haastattelemisessa (esim. Raittila, Johansson, Juntunen, Kangasluoma, Koljonen, Kumpu, Pernu, & Väliverronen 2008, 168–173).

Oma kokemukseni on, että Jokelan jälkimainingeissa kaikki lasten haastattelemisen on otettu suurennuslasin alle. Toimituksissa ollaan entistä varovaisempia – etsitään vakaviin aiheisiin vähintään täysi-ikäisiä haastateltavia ja pidetään visusti huoli siitä, että lapset esiintyvät vain positiivisissa jutuissa. Mikrofonin toisella puolella tarhat, koulut ja muut lasten kanssa tekemisissä olevat tahot ovat entistä tarkempia hoidokkiensa haastattelemisen suhteen. Ilman vanhempien lupaa ei haastattelijalla tai kuvaajalla ole lasten lähelle mitään asiaa.

Jokelan jälkeisessä Suomessa lapset ovat entistä enemmän iloisia haitarinoittajia, ihmetteleviä eläintarhassa kävijöitä ja innokkaita kouluunmenijöitä. Lapsen maailmankuvasta päätyy tiedotusvälineisiin vain mukavia asioita. Ikävät tai vakavat aiheet ovat vanhempien ja virkamiesten maailmaa, lapsia ne eivät ainkaan suomalaisessa mediassa koske.

2.1.2 Lapsi on attraktio

Toinen tapa tarkastella lasten paikkaa tiedotusvälineissä on Mats Ekströmin moodimalli. Ekström esittää journalismin luokittelun avuksi kolme moodia, jotka ovat informaatio, tarinankerronta ja attraktio (Ekström 2000, 466–467; Aslama 2005, 56). Moodit ovat monitasoisia ja niiden avulla luokitellaan journalismin lähestymistavan lisäksi myös sitä, mihin yleisön tarpeisiin juttu vastaa ja millaisia rooleja juttu antaa toimittajalle, haastateltaville ja katsojille (Aslama 2005, 59). Mallinsa Ekström loi lähinnä tv-journalismin luokitteluun, mutta mielestäni moodit toimivat aivan yhtä hyvin myös painetun sanan ja radiojournalismin käsittelemiseen. Yhteenveto taulukoista on seuraavalla sivulla (taulukko 1).

Ensimmäinen Ekströmin moodeista on informaatio. Sillä tarkoitetaan journalismin perinteisintä muotoa, jossa toimittaja on tiedonvälittäjä ja yleisö tiedon vastaanottaja. Sisältö on se, joka määrää, ja sisältö on pelkkää kovaa faktaa. Haastateltavan on tarkoitus tuoda juttuun tosiasioita ja esittää ne uskottavasti. Myös jutun ulkoiset puitteet luodaan niin, että uskottavuuden vaikutelma saadaan maksimoitua. (Ekström 2000, 470–472.)

Toinen mahdollinen moodi on tarinankerronta. Siinä toimittajan tavoitteena on luoda niin jännittävä tarina, ettei katsoja voi jättää sitä kesken. Tarinankerronnan moodissa tärkeintä on juoni – esimerkiksi pidemmissä jutuissa monesti käytetty draaman kaari – ja tiukat faktat jäävät taka-alalle. Haastateltavat valitaan niin, että he tukevat tarinaa, samoin jutun ulkoiset puitteet. Raakamateriaali muokataan tv-studion leikkauspöydällä tai toimituksessa omalla päätteellä niin, että todellisuudesta saadaan luotua jotain paljon arkielämää ihmeellisempää. (Sama, 472–476.)

Viimeinen Ekströmin esittämistä moodeista on attraktio. Siinä päähenkilön kummallisuus tai viihdyttävyyys on koko jutun kantavana voimana. Monesti attraktio voi myös tarkoittaa ainutkertaista tapahtumaa, jota toimittaja kutsuu yleisön hämmästelemään, ihastelemaan ja ihmettelemään. Jutun päähenkilö tai tapaus, jota juttu käsittelee, valitaan huomioarvon perusteella, ja toimittaja tekee vielä kaikkensa maksimoidakseen yleisössä herättämänsä hämmästyksen määrän. Attraktion moodissa tehty juttu ei välitä tietoa eikä se kerro tarinaa – se on itsessään speaktaakkeli. (Ekström 2000, 477–481.)

TAULUKKO 1. Ekströmin moodit Minna Aslaman mukailen (2005, 59)

	Informaatio	Tarinankerronta	Attraktio
Viestinnän tavoite	vedota katsojiin tarjoamalla tietoa, joka on relevanttia, uskotavaa ja kiinnostavaa	saada katsojat mukaan kertomalla tarpeeksi kiinnostava, jännittävä ja dramaattinen tarina	houkutella katsojia speaktaakkeleilla, shokeeraavilla tai erikoislaatuisilla teemoilla ja toimijoilla
Yleisön tarve	tiedonjano, ajan tasalla pysyminen	kuuntelemisen nautinto, samaistuminen, empatia, jännitys	katsomisen, jopa tirkistelyn nautinto
Journalismin tai journalistin rooli	tiedonvälittäjä (myös opetus, vahtikoira jne.)	tarinankertoja	järjestäjä, näytteilleasettaja
Yleisön rooli (eli miten juttu tms. sen rakentaa)	tiedonhakija (kansalainen)	kuuntelija	katsoja, yleisö
”Kolmansien osapuolien” (haastateltavat jne.) rooli	tiedonlähde	henkilöhahmo	esiintyjä

Ekströmin esittämät moodit ovat analyttisiä työkaluja, eivät tiukkoja raameja, joiden mukaan jokainen juttu tulisi lokeroida. Moodit kertovat toimittajan tekemistä valinnoista, eivät esimerkiksi jutun genrestä. Jokaisesta jutusta löytää piirteitä jokaisesta moodista, mutta yleensä yksi on muita selvemmin esillä – jutun tekijöillä on päämäärä, jota kohti he pyrkivät tietoisesti valitsemiaan keinoja (eli moodia) käyttäen. (Ekström 2000, 466–469; Aslama 2005, 60.)

Minna Aslama käytti Ekströmin moodimallia vuonna 2005 julkaistussa artikkelissa, joka pohjautui aikaisempaan tv-journalismin viihteellistymistä tutkineeseen projektiin. Aslaman Helsingin yliopistossa tehdyssä projektissa journalismin kenttää käsiteltiin varsin laajasti, mutta minun opinnäytteeni kannalta mielenkiintoisimmat havainnot Aslama teki tv-uutisten kohdalla. Seurannan perusteella tv-uutiset olivat hyvin vahvasti informaation moodissa, mutta tarinankerronnan elementtejä niihin toi niin sanottu ruohonjuuritason näkökulma, eli – Aslaman mukaan suomalaisille toimittajille tyypillinen – tapa yhdistää yksityinen yleiseen. (2005, 56–58.)

Projektissa ohjelmia tarkasteltiin viikon ajan sekä vuonna 2002 että vuonna 2003. Suurin osa tarkastelujaksojen uutisista käsitteli odotetusti kovia uutisaiheita, ja erityisesti ulkomaiden tapahtumien osuus oli suuri. Ruohonjuuritason näkökulmaa YLEn uutisissa tuotiin esille vuonna 2002 noin joka kymmenennessä jutussa ja vuonna 2003 viidessä jutussa seitsemästäkymmenestä. Mielestäni tärkeän huomion Aslama teki myös siinä, että uutisilla ei pyritä profiloitumaan, vaan teemat olivat pääpiirteissään samat sekä julkisella että kaupallisella puolella. (Aslama 2005, 57–58.)

Kolmatta Ekströmin moodia, eli attraktiota, tv-uutisissa käytettiin Aslaman tarkastelun perusteella selvästi vähiten (Aslama 2005, 60). Voisi siis hyvin väittää, että Suomessa uutisia tehdään tutulla, turvallisella ja konservatiivisella kaavalla, jossa päävärinä on harmaa ja tärkeintä on tasainen puherytmi ja se, että tosiasiat tulevat tosissaan kaikille selviksi. Lasten paikka tällaisessa järjestelmässä on auttamatta sen laitamilla – yksittäisen jutun tai koko lähetyksen lopussa irrallisena ilopilkkuna, attraktiona.

2.2 Lapset mediakasvatustutkimuksen asiantuntijoina

Suvi Pennanen tutki vuonna 2006 pro gradu -tutkielmassaan 5–6-vuotiaiden lasten käsityksiä ja kokemuksia tv-uutisista, mutta teki asiat hieman vakiintuneista käytännöistä poiketen. Tutkielmassaan Pennanen havaitsi, että uutiset paitsi kiinnostivat lapsia, lapset myös osasivat käsitellä kokemaansa aiemmin

uskottua monipuolisemmin. Lapset eivät enää olleet pelkkiä viestin vastaanottajia, vaan he myös tulkitsivat uutisia omalla tavallaan (Pennanen 2006, 39–40). Uudet oivallukset johtuivat suurelta osin siitä, että Pennanen kysyi asiaa lapsilta itseltään.

Useimmiten lasten mediasuhdetta selvitetään kehityspsykologian tai mediakasvatuksen näkökulmasta ja täten tutkimukset keskittyvät lähinnä median vaikutuksiin (ks. Hietala, Inkinen, Kangassalo, Kivimäki, Lahikainen & Mäyrä 2005; Pennanen 2007, 17). Varsinkin yhteiskuntatieteissä lapsia koskevissa asioissa asiantuntijoina ovat useimmiten joko psykologit tai vähintään lasten vanhemmat. Lapsi nähdään epäluotettavana tietolähteenä ja niinpä tutkimukset, joissa lapsi itse pääsisi kertomaan esimerkiksi television katselemisen vaikutuksesta käyttäytymiseensä, ovat varsin harvassa. (Pennanen 2006, 3–4; 2007, 17–18).

Lasten haastattelemisen tekniikkoja on tutkittu enemmän kasvatustieteellisen tutkimuksen kuin journalismin näkökulmasta. Helen Cameronin ja Maarit Alasuutarin artikkelit vuodelta 2005 käsittelevät nekin lasten haastattelemista lähinnä sosiaalityön ja tieteellisen tutkimuksen kannalta. Artikkeleissa esitellään monia käytäntöjä, kuten piirustusvälineiden käyttöä, jotka sopivat oikein hyvin tutkimus- tai sosiaalityön tarpeisiin mutta merkittävästi huonommin toimittajan työkaluiksi. Peruseriaatteet ovat kuitenkin samat käytetyistä apukeinoista riippumatta, ja niistä myös toimittaja voi saada arvokasta tukea onnistuneen haastattelun tekemiseen.

Suvi Pennasella oli tutkielmassaan haastateltavina yhteensä 19 4–6-vuotiasta lasta, joista kaikki yhtä lukuun ottamatta osallistuivat yksilöhaastatteluun. 2 haastattelusta tehtiin etukäteen, loput 17 lasta haastateltiin päiväkodissa. 6:tta lapsista Pennanen haastatteli vielä erikseen kahdessa kolmen lapsen ryhmässä. Yksilöhaastattelut tehtiin teemahaastatteluina, joissa teemat olivat aina samat, mutta kysymysten järjestys, laajuus ja sanamuodot vaihtelivat lapsesta toiseen. Aikaa Pennasella meni yhteen yksilöhaastatteluun keskimäärin 18 minuuttia. Ryhmähaastatteluissa lapsille näytettiin uutislähetys ja sen jälkeen he piirsivät siitä kuvia ja keskustelivat näkemästään. Ryhmähaastattelut kestivät kumpikin noin puoli tuntia. (Pennanen 2006, 40–42.)

Lasten haastatteleminen on itsessään jo vaativa tehtävä, mutta oikeastaan työ alkaa jo paljon ennen haastattelutilannetta. Maarit Alasuutari huomauttaa, että lapsihaastattelussa sosiaalinen kenttä on aina laajempi kuin aikuista haastattelussa (ks. myös Hietala ym. 2005, 200–202). Haastattelun sosiaalinen kenttä muodostuu kaikista niistä toimijoista, jotka ovat mukana haastattelun toteuttamisessa ja kaikista haastattelutilanteeseen liittyvistä instituutioista. Mukana ovat aina vähintäänkin lapsen huoltajat, monessa tapauksessa myös esimerkiksi koulu, tarha tai urheilutapahtuman järjestäjä. (Alasuutari 2005, 147.)

Pennasen tutkimus on hyvä esimerkki siitä, miten lasten haastatteleminen järjestetään onnistuneesti. Ennen varsinaista haastattelua tehtävä työmäärä on sekin melkoinen, jos sitä vertaa uutistoimittajan vaikkapa ministeriön virkamiehelle esittämään haastattelupyyntöön. Suostumus piti saada sekä lapsen vanhemmilta, päiväkodilta että lapselta itseltään. Lisäksi Pennanen kävi erikseen esittäytymässä lapsille ennen ensimmäisiä haastatteluja. (Pennanen 2006, 41–42.) Toimittajalta tällaista vaivannäköä voi tuskin odottaa, mutta toimittaja onkin tekemässä vain yhtä juttua, ei pro gradua.

2.3 Kielen kehitys ja maailman hahmottaminen

Lapset eivät osaa hahmottaa maailmaa samalla tavalla kuin aikuiset, eikä heiltä voi odottaa samanlaisia valmiuksia vastata kysymyksiin kuin aikuisilta. Lasten haastattelemisen ongelmana on myös se, että muutaman vuoden ikäero voi vaikuttaa ratkaisevasti siihen, miten lapsi hahmottaa koko haastattelutilanteen. Viisivuotias suhtautuu haastattelijaan aivan eri tavalla kuin seitsemänvuotias, kaksitoistavuotiaasta puhumattakaan. Onnistuneen haastattelun perustana onkin lapsen kehitysvaiheen tunnistaminen, ja parhaiten se onnistuu haastattelua edeltävän tutustumisen aikana. (Cameron 2005, 599–600, 603.)

Suvi Pennasen pro gradu -tutkielmassa lasten ikäjakauma oli alun perin neljästä kuuteen vuotta, mutta etukäteishaastattelujen pohjalta hän päätyi jättämään neljävuotiaat tutkimuksen ulkopuolelle. Kielimuuri tutkijan ja lasten välillä oli liian

korkea. Viisi- ja kuusivuotiaidenkin kanssa Pennanen sai tehdä töitä, että viesti tuli molemminpuolisesti ymmärretyksi (Pennanen 2006, 2, 47).

2.3.1 Piaget'n malli

Kognitiivinen psykologia tutkii tiedollisia, eli kognitiivisia, toimintoja. Keskeisimpiä näistä toiminnoista ovat havaitseminen, tarkkaavaisuus, muisti, oppiminen, kieli ja ajattelu. 1950-luvulta kehittymään lähteneellä psykologian suuntauksella on keskeinen asema nykyisen konstruktivistisen oppimiskäsityksen pohjana. Kognitiivis-konstruktivistisessa oppimiskäsityksessä tietoa ei vastaanoteta passiivisesti, vaan oppija käsittelee ja tulkitsee sitä koko ajan sisäisten malliensa, eli skeemojensa, pohjalta. (Peltomaa 2002, hakupäivä 14.4.2011; Karling, Ojanen, Sivén, Vilhunen & Vilén 2006, 111–112.)

Kognitiivis-konstruktivistisen oppimiskäsityksen taustalla on Jean Piagetin ajattelun kehittymisen vaiheiden teoria (taulukko 2). Teoriaa on kritisoitu muun muassa sosiaalisen ympäristön vaikutuksen huomiotta jättämisestä (Karling ym. 2006, 138), mutta se on silti se kaava, jonka mukaan lapsen ajattelun katsotaan yleisesti muotoutuvan ja kehittyvän. Teorian mukaan ajattelu muuttuu laadullisesti vaiheesta toiseen siirryttäessä ja vaikka kehitysnopeus vaihteleeekin, kaikki lapset käyvät kaikki vaiheet läpi samassa järjestyksessä. (Vilkko-Riihelä 2003, 209.)

TAULUKKO 2. Piaget'n kognitiivisen kehityksen vaiheet (Vilkko-Riihelä 2003, 209)

Sensomotorinen vaihe	Esioperationaalinen vaihe	Konkreettisten operaatioiden vaihe	Formaalisten operaatioiden vaihe
0–2 vuotta	2–6/7 vuotta	6/7–12 vuotta	12–16 vuotta

Yksi Piaget'n tärkeimmistä huomioista oli se, että lapsi on aktiivinen havainnoija jo hyvin varhaisessa iässä. Aluksi havaintoja tehdään ympäristöstä esimerkiksi kääntämällä päätä äänen suuntaan – se, mitä ympärillä tapahtuu, määrittää lapsen toimintaa. Vähitellen lapsen mieleen jää muistikuvia usein toistuvista tilanteista ja ulkoinen toimintakaavio muuttuu sisäiseksi mielikuvaksi (Vilkko-Riihelä 2003, 210). Esimerkiksi pään kääntäminen aukeavan ja sen jälkeen kiinni paukahtavan oven suuntaan muodostaa ennen pitkään lapsen mieleen kuvan eli representaation ovesta, jonka yksi ominaisuus on se, että se paukahtaa kiinni mennessään.

Representaatiot jalostuvat nopeasti sisäisiksi malleiksi eli skeemoiksi, jotka liittyvät kaikkeen toimintaan syömisestä ja liikkumisesta kielen kehittymiseen. Tärkein skeemoihin liittyvä ajatus on se, että ihminen muokkaa, tarkentaa ja muuttaa skeemojaan jatkuvasti assimilaation ja akkommodaation kautta. Assimilaatiossa uusi tieto sulautuu vanhaan, esimerkiksi painavampaa ovea on työnnettävä kovemmin, jotta sen saa paukahtamaan. Akkommodaatiossa skeema puolestaan mukautuu uuteen tilanteeseen, esimerkiksi "ovenpaukauttamisskeema" siihen, kun lapsi kohtaa ensimmäistä kertaa liukuoven. Kummassakin tapauksessa kyse on siitä, että ulkopuolista maailmaa käsitellään ja tulkitaan omien sisäisten mallien kautta. (Bee 2000, 165–166; Vilkko-Riihelä 2003, 210.)

Ensimmäinen Piaget'n esittämistä ajattelun kehitysvaiheista on sensomotorinen kausi. Alkuvaiheessa tiedon käsittely on lähinnä refleksiä ja puhdasta aistitoimintaa. Toimintaskeemoja muodostuu jatkuvasti, sillä lapsi toistaa ja harjoittelee erilaisia liikesarjoja jatkuvasti kiihtyvällä vauhdilla. Kolmen–neljän kuukauden iässä käden ja silmän yhteistyön paraneminen johtaa siihen, että lapsi huomaa saavansa aikaan muutoksia ympäristössään. Symbolifunktion herääminen on yksi sensomotorisen kauden huippuhetkestä – silloin lapsi tajuaa, että esineillä on nimi, joka tarkoittaa juuri tiettyä kohdetta. Saavutuksiin kuuluvat myös alkeellisen käsityksen muodostaminen ajasta, paikasta ja syy–seuraussuhteista. Kauden loppua kohden refleksit vähenevät ja oma persoona alkaa tulla toden teolla esiin. (Vilkko-Riihelä 2003, 211–212.)

Noin kaksivuotiaana lapsi siirtyy esioperationaaliseen vaiheeseen. Sen aikana mielikuvat irrottuvat vähitellen omista kokemuksista – esimerkiksi ”koira” on kauden alussa ehdottomasti oma Jeppe, mutta sen lopulla paljon yleisempi ja laajempi käsite nelijalkaisille läähättäville otuksille. Myös mielikuviutus lähtee kunnan laukkaan esioperationaalisen vaiheen aikana: maailma on maaginen ja ihmeellinen paikka, jossa eloton muuttuu elolliseksi ja pesuvadilla voi lentää avaruuteen. Havainnot määrittelevät ajattelua, kuten Piaget kuuluisassa vesilasikokeessaan todisti – kapeaan pikariin kaadettu vesi jotenkin lisääntyy ja leveälle vadille kaadettu jostain syystä vähenee. (Vilkko-Riihelä 2003, 212–214.)

Journalistisessa mielessä esioperationaalista kautta läpikäyvien lasten käyttäminen tietolähteinä on varsin haastavaa. Suvi Pennasen pro gradussa haastateluille oli varattu riittävästi aikaa ja haastateltavina oli lapsia, jotka olivat luultavasti jo esioperationaalisen kauden loppusuoralla. Tieteellisesti pätevän tiedon hankkimiseksi Pennanen oli perehtynyt kirjallisuuteen perusteellisesti ja esitöihin oli käytetty runsaasti aikaa ja vaivaa. (2006, 40–46.) Uutistoiminnan kohdalla rajoitteeksi tulee juuri ajanpuute, sillä vaikka periaatteessa esioperationaalisen kauden lapset kykenevät kertomaan kokemastaan ja näkemästään totuudenmukaisesti, vain harvan toimittajan työaika riittää tietojen riittävään varmistamiseen.

Kolmas Piagetin kehityskausista on konkreettisten operaatioiden vaihe, johon lapset siirtyvät suunnilleen koulutaivalta aloittaessaan. Nyt lapsi kykenee jo näkemään asioita muiden näkökulmasta ja tuntemaan empatiaa. Ajattelu on sidoksissa konkreettiseen todellisuuteen, mutta monet käänteiset operaatiot onnistuvat jo ongelmitta – esimerkiksi vesilasikokeessa lapsi tajuaa, että veden määrä ei muutu miksikään pelkästään kapeampaan lasiin vaihtamalla, ja yhteenlaskusäännöistä seuraa vähennyslasku. Lapsi ei enää myöskään usko samalla tavalla välittömiin havaintoihinsa, vaan saattaa hyvinkin jo epäillä näkemäänsä, jos se ei käy yksiin hänen skeemojensa kanssa. Ajan ja paikan taju paranee ja syy-seuraussuhteita lapsi ymmärtää entistä laajemmin. Lapsi on vielä vaikutuksille altis, ja esimerkiksi tietoa pikemminkin kerätään kuin sovelletaan, mutta elämään lapsi suhtautuu jo varsin realistisesti. (Vilkko-Riihelä 2003, 214–215.)

Jatkuvasti kehittyvät kognitiiviset valmiudet helpottavat myös lapsen käyttämistä asiantuntijana. Terveen epäluulon herääminen on journalistisesti ajateltuna yksi tämän kauden tärkeimmistä hetkistä. Toimittajan ei tarvitse enää käyttää suhteettoman paljon aikaa varmistuakseen siitä, että lapsen kommentti todellakin on hänen oma näkemyksensä tai kokemuksensa. Kunnallispolitiikkaa käsittelevässä jutussa lapsi ei välttämättä ole paras valinta asiantuntijaksi, mutta lakautettavan koulun oppilaiden tunteja voi aivan hyvin kysyä jo heiltä itseltään.

Viimeinen kognitiivisen kehityksen vaihe on formaalisten operaatioiden kausi, ja se alkaa noin kahdentoista vuoden ikäisenä ja päättyy 16–17-vuotiaana. Formaaliselle eli käsitteelliselle ajattelulle tyypillistä on välittömästä todellisuudesta vapautuminen – ajattelun perusta on abstraktissa symboliikassa ja loogisissa säännöissä, ei koetun hetken havainnoissa. Useiden näkökohtien huomioon ottaminen ja objektiivinen ajattelu tulee mahdolliseksi käsitteellisen ajattelun kaudella – nuori pystyy ymmärtämään, ettei asioille löydy useinkaan ehdotonta totuutta, vaan näkemykset ja tulkinnat riippuvat henkilöstä. Etiikka, moraalit ja empatia lyövät itsensä viimeistään tässä vaiheessa läpi, ja kauden lopussa ajattelu on saavuttanut aikuisen tason. (Vilkko-Riihelä 2003, 215–216.)

Toimittajalle teini-ikäiset ovat haastateltavina lähes aikuisen tasolla. Kunnallispolitiikkaa käsittelevään juttuunkin voi rohkea toimittaja ottaa asiantuntijaksi lukiolaisen. Vastausten todenperäisyyttä voi arvioida hyvin pitkälti samoin kriteerein kuin kenen tahansa muunkin haastateltavan, eikä haastattelu vaadi enää niin paljon etukäteisvalmisteluja. Periaatteessa alaikäisen haastattelemiseen tarvitaan aina huoltajan lupa, mutta ainakin omien kokemusteni perusteella lupien perään kysellään sitä vähemmän, mitä lähemmäs täysi-ikäisyyttä tullaan.

Piaget'n esittämiä kehitysvaiheita voi peilata myös Ekströmin moodimallia vasten. Attraktion moodissa haastateltavan roolina on esiintyä, hämmästyttää ja ilostuttaa ja se onnistuu varmasti vauvaltakin. Tarinankerronnan moodiin mahduttavat esimerkiksi monet henkilöhaastattelut, enkä näe mitään syytä, miksei vaikkapa urheilukilpailuun valmistautuvasta koululaisesta saisi hienoa tunteisiin vetoavaa tarinaa. Mitä nuoremasta lapsesta on kyse, sitä varmemmin mukaan

tulee myös ripaus attraktiota, mutta painotus attraktion ja tarinankerronnan välillä on toimittajan valinnan tulos, ei seurausta lapsen kehitystasosta.

Urheilukilpailuihin valmistautuva koululainen on myös asiantuntija ainakin oman lajinsa ja harjoittelunsa suhteen. Konkreettisten operaatioiden vaiheessa ajattelu on toki vielä rajoittunutta, mutta kuinka paljon lapsen ja valmentajan vastaukset eroavat toisistaan, jos kysytään kisoja edeltävän viikon harjoituskalenterista? Siitä, minkä lapsi itse näkee ja kokee, pystyy hän mielestäni aivan täysvaltaisesti myös kertomaan informanttina.

2.3.2 Kielen kehittyminen

Lapsi havainnoi maailmaa pienestä pitäen näkemällä, koskemalla ja kuulemalla. Vuoden–kahden ikäiset lapset alkavat vähitellen siirtyä jokeltelusta puheeseen, ja viimeistään symbolifunktion heräämisen myötä sanavarasto ja puheen kehitys lähtevät hurjaan kasvuun (Karling ym. 2006, 137). Puheen merkitys myös muussa kognitiivisessa kehityksessä on suuri, sillä puheen kautta lapsi kehittyy myös sosiaalisesti ihmiseksi (Vilkko-Riihelä 2003, 395–356). Kielen kehitykselle keskeiset vaiheet lapset saavuttavat suunnilleen samassa iässä. (Sama, 219.)

Konkreettisten operaatioiden vaiheeseen ehtineellä lapsella on takanaan jo useita kielen kehittymisen vaiheita. Ensimmäinen kyselykausi, niin sanottu mikä-vaihe, sijoittuu puolentoista ja kolmen ikävuoden välille, ja silloin lapsi kyselee jatkuvasti asioiden ja ilmiöiden nimiä. Toinen kyselykausi, miksi-vaihe, tulee eteen 3–6-vuotiaana, ja silloin selviteltävänä ovat erityisesti mitä ihmeellisimmät syy-seuraussuhteet. Koulutien alkaessa myös kieli irtoaa vähitellen konkretiasta ja sanoilla voidaan jo leikkiä esimerkiksi riimittelemällä. Täysin abstraktiin ajatteluun on vielä matkaa, mutta nyt ollaan jo hyvässä vauhdissa. (Vilkko-Riihelä 2003, 219–220.)

Anneli Vilkko-Riihelä kuvaa koulun aloittamista ristiriitaiseksi ajanjaksoksi: lapsen maailmankuva ja itseilmaisun taso on vielä varsin rajoittunut, mutta muiden lapsen kohdistamat odotukset laajenevat kiihtyvällä vauhdilla. Alakoululaisten

sanavarasto ei vielä ole aikuisen tasolla, mutta heiltä odotetaan jo aikuismaista käytöstä ja esimerkiksi kykyä tehdä pitkän tähtäimen suunnitelmia. Vaikka lapsi saattaa varsinkin kehitysvaiheen loppupuolella näyttää fyysisesti jo aikuiselta, täytyy aikuisten pitää mielessä, että henkisesti kyseessä on lapsi. (Vilkko-Riihelä 2003, 237.)

Sanavaraston määrä ja laatu vaihtelevat paljon lasten välillä, mutta yksiselitteistä vastausta sille, miksi näin on, ei ole löydetty. Osa tutkimuksista selittää lapsen vähäistä sanavarastoa perheen taloudellisella asemalla, kun taas toisissa painotetaan perheen sisäistä dynamiikkaa tärkeimpänä tekijänä (ks. Bee 2000, 246; Vilkko-Riihelä 2003, 221).

Journalistisessa mielessä kehittymätön sanavarasto aiheuttaa haasteita lasten haastattelemiselle. Haastateltavan kannalta vaikeista tai monimutkaisista aiheista puhuttaessa moni aikuinen kiertelee ja kaartelee asian ympärillä käyttäen monimutkaisia ja tulkinnanvaraisia ilmauksia. Lapsen suusta tällaisessa tilanteessa kuuluu useimmiten ”en tiedä”. Vesilaitoksen päällikön tai ympäristöministeriön virkamiehen kapulakielestä saa helposti sopivan mittaisia kommentteja juttuun kuin juttuun, mutta alakoululaisen ”ei” sopii kommentiksi vain harvoin.

Kasvatustieteellisen tutkimuksen perusteella lukemaan oppiminen näyttäisi olevan tärkeässä osassa myös puhumisen sujuvoitumisessa (Bee 2000, 254–255). Kielen kehitys etenee kokonaisvaltaisesti, ja kirjojen maailman avautuminen laajentaa samalla lapsen kykyä ilmaista itseään suullisesti. Toimittajalle tämä kääntyy helpoksi nyrkkisäännöksi – lukevat lapset antavat parempia vastauksia.

2.3.3 Sosiaaliset ja yksilölliset vaihtelut

Toinen toimittajan kannalta tärkeä, maalaisjärkeenkin mahtuva, seikka on asiantuntijuus. Kun Michelene Chi tutki asiaa shakinpeluun kannalta, hän totesi, että paljon shakkia pelannut lapsi osaa pelata shakkia (ja puhua siitä), mutta muilla alueilla hänen kykynsä eivät ole ikätovereita paremmat (Bee 2000, 185–186). Yleistettynä tämä tarkoittaa sitä, että omalla erityisalueellaan lapsi jäsen-tää ja käsittelee maailmaa tehokkaammin. Kehitys näkyy myös sanavarastossa

ja lauserakenteissa, jotka monipuolistuvat lähes samaa tahtia harrastuneisuuden kanssa (Bee 2000, 194). Käytännössä tämä taas tarkoittaa sitä, että jalkapallosta kertovaan juttuun kannattaa etsiä haastateltavaksi paljon jalkapalloa pelannut lapsi.

Myös tilanne tai paikka, jossa puhutaan, vaikuttaa lapsen sanavalintoihin. Kielettutkija Basil Bernstein puhuu yleispätevästä ja rajoittuneesta koodista, jotka edustavat toisistaan selvästi poikkeavia viestintätyylejä, mutta joita lähes kaikki ihmiset käyttävät (Pihlaharju & Luoma 1992, 36–38). Yleispätevä koodi pitää sisällään monimutkaisia lauserakenteita, asiaviestintää ja analyysiä ja sitä käytetään yleisissä ja virallisissa tilanteissa, kuten koulussa. Rajoittunut koodi on nimensä mukaisesti viestinnällisesti rajoittunutta – tavoitteena on monesti viestiä enemmän asenteista kuin asioista – ja sitä käytetään yleensä rajatun ryhmän, kuten vaikkapa kaveriporukan, parissa.

Bernsteinin teorian on nähty selittävän myös eri sosiaaliluokkien välisiä eroja esimerkiksi kouluvaikeuksien kohdalla. Rajoittunut koodi on nähty leimallisesti alempien yhteiskuntaluokkien kielenä ja yleispätevä koodi taas keskiluokalle ja ylemmille luokille ominaisena – paremmista lähtökohdista kouluun tulleilla lapsilla opiskelu on ollut helpompaa, kun taas köyhemmistä perheistä tulleiden lasten on ensin täytynyt opetella kokonaan uudenlainen viestintätapa. (Vilkko-Riihelä 2003, 401). Toisissa tutkimuksissa rajoittunutta koodia on havaittu myös ylempiin yhteiskuntaluokkiin kuuluvien perheiden parissa, joten johtopäätösten vetäminen lapsen kommunikaatiokyvyistä pelkästään ulkoisen olemuksen tai isän lompakon paksuuden perusteella on varmasti hätiköityä (Bee 2000, 245–247).

Uutistoiminnassa asioiden pitäisi mennä asenteiden edelle, joten toimittajan tehtäväksi jää tilanteen tarkkaileminen ja haastateltavan itseilmaisun tukeminen parhailla mahdollisilla tavoilla. Sekä asiantuntijuuden että yleisen puhevalmiuden selvittäminen onnistuu vain lapsen kanssa puhumalla. Ennen haastattelua kannattaa myös kiinnittää erityistä huomiota ympäristöön – yksi yleisin vaaranpaikka haastateltavalle on tutussa paikassa tutun yleisön edessä, siinä monella aikuisellakin tulee kiusaus esittää pätevämpää kuin onkaan. Lapsi ei välttämättä uskalla täysin avautua tuiki tuntemattomalle toimittajalle ilman tukijoukkoja, mut-

ta ainakin apureiden määrää on syytä rajoittaa. Myös haastattelutilanteessa joukossa tyhmyys tiivistyy.

2.4 Lapsen luotettavuus on aikuisen vastuulla

Yksi ikuisuusongelma lapsia haastateltaessa on tietolähteen luotettavuus. Esimerkiksi oikeudenkäynneissä lasten todistusten paikkansapitävyys pitäisi saada varmistettua mahdollisimman hyvin, ja sama pätee tietenkin myös toimittajien haastatteluihin. Toimittajien ei tarvitse kuitenkaan olla täysinoppineita psykologeja saadakseen lapsilta kohtuullisen luotettavia vastauksia, sillä kehityspsykologian nyrkkisäännöt muistaa helposti ja niitä pystyy soveltamaan myös tiivis- tahtisessa uutistyössä.

Uutisjuttu ja oikeudenkäynti ovat kaksi aivan eri asiaa – lain edessä kriteerit ovat huomattavasti tiukemmat. Toisaalta haastattelujen tekemiseen on yleensä myös paljon enemmän aikaa. Aukotonta totuutta toimittajan on turha metsästää edes aikuisilta haastateltavilta, sillä kaikki ihmiset näkevät ja tulkitsevat asioita omista lähtökohdistaan. Lapsia haastateltaessa lähdekritiikin periaatteet pätevät aivan samalla tavalla, mutta lapsen vaikuttimien lisäksi toimittajan tulisi kiinnittää erityistä huomiota myös omiin asenteisiinsa. Tutkimustulokset nimittäin osoittavat, että lasten muistikuvat heidän näkemistään ja kokemistaan asioista ovat periaatteessa luotettavia, mutta haastattelijan asenteiden vaikutus lapsen kertomaan on suuri. (Bee 2000, 184.)

Tärkein tiedostettava asia on lapsen ja aikuisen välinen valtaero. Yhteiskun- taamme on sisäänrakennettuna oletus siitä, että lapsi tarvitsee suojelua ja ohja- usta ja se on aikuinen, joka suojelee ja ohjaa. Jos aikuinen ei huomioi tätä val- tasuhdetta tietoisesti, tulevat sen vaikutukset haastattelussa esiin tiedostamat- tomina ja hallitsemattomina. (Alasuutari 2005, 152–153.)

Nuorilla koululaisilla kiusaus vastata toimittajan tai tutkijan kysymyksiin kuin opettajalle on erityisen suuri, jos kysytään ”tiedätkö”- tai ”muistatko”- kysymyksiä. Kun lapsi näkee sielunsa silmin itsensä koulupulpetin ääressä viit- taamassa ja kysyjän opettajan pöydän takana oikeaa vastausta odottamassa,

on vastaus monesti sitä, mitä lapsi olettaa kysyjän haluavan kuulla. Jos haastattelun tarkoituksena on saada kovia faktoja, tämä ei ole välttämättä ollenkaan huono asia, mutta jos tarkoituksena oli selvittää lapsen omia näkemyksiä tai mielipiteitä, pitää kysymyksen muotoa miettiä erityisen tarkkaan. (Alasuutari 2005, 153, 156–158; ks. myös Pennanen 2006, 46.)

Toinen usein pohdittu seikka on lasten muistin luotettavuus. Vaikka lapsen kehitys on monessa suhteessa vielä kesken, tutkimusten mukaan muistin kohdalla toimittajakin voi olla suhteellisen turvallisin mielin. Yhdysvalloissa tehdyssä tutkimuksessa esikouluikäisten lasten terveysasemakäyntejä videoitiin ja heitä haastateltiin heti käynnin jälkeen ja uudelleen kuuden kuukauden päästä. Tutkimuksessa lapsilta kysyttiin sitä, kuinka usein ja miten hoitohenkilökunta oli heitä käynnin aikana koskettanut. Heti käynnin jälkeen lapset muistivat vain noin neljänneksen koskettamisista, mutta 94 % muistikuvista oli totuudenmukaisia. Kuusi kuukautta myöhemmin eri lapset muistivat tapauksia vaihtelevalla tarkkuudella, mutta kaikki lasten muistamat tapaukset olivat vieläkin totuudenmukaisia. Stressi ei tutkimuksen mukaan vaikuttanut lasten muistikuviin, sillä myös onnettomuuden uhrin muistivat tapahtumat yhtä tarkasti kuin muutkin. (Bee 2000, 184.)

Haastattelijan asenteiden vaikutusta on tutkittu muun muassa näyttämällä lapselle elokuva, jonka jälkeen häntä on haastateltu sen tapahtumista. Haastattelussa lapsille esitettiin johdattelevia kysymyksiä, joissa tapahtumiin lisättiin jotain, mitä ei oikeasti elokuvassa näkynyt. Samaa asiaa myöhemmin kysyttäessä kävi ilmi, että mitä nuorempi lapsi oli kyseessä, sitä suuremmalla todennäköisyydellä harhaanjohtava kysymys oli päätynyt lapsen mieleen oikeaksi tapahtumaksi. (Bee 2000, 184.)

Toimittajan näkökulmasta tämä asettaa lapsen haastattelemiselle jälleen uusia haasteita. Periaatteessa lapsi ei tietolähteenä ole sen epäluotettavampi kuin ministeriön virkamieskään, mutta mielessä täytyy pitää sekä kehittymättömämät havaintokyvyt että alttius ulkopuolisille vaikutuksille. Parhaimmassakaan tapauksessa lapsi ei todennäköisesti pysty kertomaan koko totuutta, mutta valtaosa hänen kertomastaan on luultavasti totta. Luotettavuutta toimittaja voi

myös lisätä sillä, että miettii kysymykset tarkasti etukäteen ja näin eliminoi ainakin omien asenteidensa vaikutuksen lapsen vastauksiin.

2.5 Mitä laki sanoo lasten haastattelemisesta?

Lasten oikeuksia määrittelevät useat toisiaan täydentävät lait ja asetukset. Pääosin laki Suomessa on sama sekä lapsille että aikuisille, mutta lapsien kohdalla oikeuksia ja rajoitteita määrittää myös YK:n lasten oikeuksien sopimus (Ojala 2011, 27–28). Toimittajien työssä vahvana selkänöjana toimivat lisäksi vuoden 2011 alussa uudistetut Journalistin ohjeet. Uudistuksessa kiinnitettiin huomiota erityisesti hienotunteisuuteen myös tiedonhankinnassa (sama, 27–28), eli haastateltavien valinta pitää nyt perustella aikaisempaakin paremmin.

Lasten oikeuksien sopimuksessa todetaan, että lapsella on oikeus osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon, tulla kuulluksi ja ilmaista mielipiteensä ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Omien havaintojeni perusteella alle kouluikäisten lasten oikeudet mediassa toteutuvat sillä, että lapsi pääsee toteamaan pulkalla laskemisen olevan oikein hauskaa ja mukavaa. Kouluikäisten lasten ja sitä vanhempien kohdalla voisi jopa perustellusti väittää, että heidän oikeutensa tulla kuulluksi ja ilmaista mielipiteensä ei ainakaan täysimääräisesti toteudu valtakunnallisten tiedotusvälineiden parissa.

Sekä lasten oikeuksien sopimus että Suomen laki takaavat lapsille vahvan yksityisyyden suojan, vaikka laissa ei suoraan lasten ja median kohtaamisiin kantaa otetakaan (Ojala 2011, 27–28). Mediassa pienet lapset esiintyvät vain vanhempiensa suostumuksella ja periaatteessa vanhempien lupa pitäisi saada aina, kun haastatellaan alle 18-vuotiaita. Käytännössä raja on varsinkin täysi-ikäisyyden läheisyydessä häilyvä ja monesti toimittaja joutuu joko itse tai esimiehensä tuella tekemään päätöksen siitä, voiko lasta haastatella ilman vanhempien suostumusta.

Jokelan koulusurmien uutisoinnin alkuhetkillä lasten oikeuksien sopimus heitettiin syrjään yleisen edun nimissä. Viranomaistiedotus paikan päällä oli toimittajien mielestä riittämätöntä ja ainoat saatavilla olevat asiantuntijat olivat kou-

lusurmia todistamassa olleet nuoret. Toimittajat kokivat, että heidän on pakko saada paikalta tietoa eteenpäin mahdollisimman nopeasti, sillä kyseessä oli valtakunnallisesti niin merkittävä asia, ettei sen kanssa voinut odottaa hetkeäkään. (Raittila ym. 2008, 36.)

Median toimintaa kohtaan Jokelassa on esitetty kritiikkiä monelta taholta. Jokelan nuoret julkaisivat adressin, jossa kritisoitiin muun muassa sitä, että toimittajat olivat haastatelleet tai kuvanneet järkyttyneitä alaikäisiä ilman vanhempien lupaa tai pahimmassa tapauksessa kielloista huolimatta (Raittila ym. 2008, 166–171). Adressia ja muuta median toimintaa kohtaan esitettyä kritiikkiä käsiteltiin laajasti (sama, 175–177), mutta oikeuden selvittäväksi ei päätynyt yhtään tapausta. Nuhteet hyvän journalistisen tavan rikkomisesta langetettiin kahden kantelun perusteella, toinen 7 päivää -lehdelle ja toinen Iltalehdelle, kummatkin koulusurmaajan kodin ja lähipiirin kuvaamisesta (Julkisen sanan neuvosto, päätökset 3811/SL/07 ja 3830/AL/07, hakupäivä 17.3.2011). Jokelan tapauksesta käyty keskustelu on varmasti ollut myös yksi tärkeimmistä syistä Journalistin ohjeiden uudistamiselle.

2.6 Toimittajan ammattitaito puntarissa

Haastattelemineen on journalistin perustyökalu. Haastateltavien valinta ja haastattelun kulku vaikuttaa merkittävästi siihen, miltä valmis juttu lopulta näyttää ja kuulostaa. Erityisesti radiossa ja televisiossa haastateltavan ulosanti on ratkaisevassa osassa. Kameraa tai mikrofonia pelkäävän ihmisen kommenttien suora käyttäminen voi olla pahimmassa tapauksessa mahdotonta.

Valtaosa haastateltavista on oman alansa asiantuntijoita. Suuri osa heistä on myös tottunut esiintymään julkisuudessa, eikä kameran tai mikrofonin läsnäolo aiheuta sen suurempia ongelmia. Monesti haastateltavaksi päätyy myös ihmisiä, joille toimittajien kanssa työskentely ei ole niin tuttua. Katugallupeista selviää yleensä kadunmies tai -nainenkin, mutta lasten haastattelemisen kohdalla ongelmat alkavat jo kasaantua työtä häiritsevän suuriksi.

Lasten haastattelemisen lehtijuttua varten eroaa merkittävästi televisioon tai radioon tarkoitettu. Lehtijutussa riittää, että lapselta saadaan tarvittavat faktat (Mitä teit huvipuistossa? Mitä kivaa voi tehdä tarhan pihalla?), toimittaja voi sitten täyttää tyhjäksi jääneitä kohtia parhaan kykynsä mukaan. Televisiossa ja radiossa lapsen pitäisi päästä ääneen, mutta se on kovin vaikeaa, jos vastaukset ovat lyhyitä tai katkonaisia. Vaikka lehtijutun voi kirjoittaa kyllä- ja ei-vastausten pohjalta, tulee siitäkin parempi, mikäli lasta onnistuu haastattelemaan hänen omilla ehdoillaan. Jokaisen toimittajan, välineestä riippumatta, tulisi valmistautua lasten haastattelemiseen erityisen hyvin.

Suurin osa haastatteluista alkaa paljon ennen muistiinpanovälineiden esille kaivamista. Toimittaja on toivottavasti tehnyt taustatyönsä hyvin ja sen lisäksi viettänyt muutaman hetken haastateltavan parissa aivan muista asioista jutellen. Lasten kohdalla luottamuksen rakentaminen on ensiarvoisen tärkeää. (Alasuutari 2005, 148; Cameron 2005, 598.)

Lapsia haastateltaessa pitää myös pitää mielessä, että harvalla heistä on kokemusta haastattelutilanteesta tai -välineistä. Hyvin sujunut tutustuminen ei vielä takaa onnistunutta haastattelua, sillä sen voi pilata myös väärin valitulla haastattelupaikalla. Varsinkin silloin, jos lapsi on toimittajan kanssa kahdestaan, on ympäristöön kiinnitettävä erityisen paljon huomiota. Outo tilanne oudossa paikassa oudon koneen suristessa vieressä johtaa melko varmasti tuppisuiseen lapseen, turhautuneeseen toimittajaan ja pilalle menneeseen haastatteluun.

Toimittajan tavoitteena on saada lapsi kertomaan asioista omin sanoin, mutta kuitenkin niin, että viesti tulee yksiselitteisesti ymmärretyksi. Cameron varoittaa haastattelijoita vetämästä liian pitkälle meneviä johtopäätöksiä lasten sanomisista: on parempi kysyä tarkentavia kysymyksiä kuin vetää johtopäätöksiä vaillinaisista lauseista. Liiallinen kyseleminenkin voi toisaalta haitata haastattelun kulkua. Lapsilla on tapana yrittää miellyttää aikuisia vaikka keksimällä vastauksia, mikäli haastattelija ei ole tehnyt selväksi, että ”en tiedä” on aivan hyvä vastaus sekin (Cameron 2005, 600).

Pelkkä omien asenteiden tiedostaminen ja hätäisten johtopäätösten välttäminen ei vielä riitä onnistuneen haastattelun saamiseksi. Monesti lapsia haastatellessa

motiivina on välittää enemmän tunnetta kuin tietoa, mutta myös tunteista tai mielipiteistä voi saada väärän kuvan, jos kysyy vääriä kysymyksiä. Jos haastattelijan tavoitteena on tuoda esiin lapsen oma kokemus, täytyy hänen puhua lapselle lapsen omalla kielellä. Tämä taas vaatii haastattelijalta tarkkaa keskittymistä ja tilannetajua. (Alasuutari 2005, 155–156.)

Monesti parhaaseen lopputulokseen päästään, kun lasta haastatellaan tutussa paikassa, tutuista aiheista ja tarpeeksi pitkään. Jos kysymykseen voi vastata ”kyllä” tai ”ei”, lapsi todennäköisesti tekee niin, jos lapsi tuntee olonsa epävarmaksi vastaa hän niin vielä todennäköisemmin. Toimittajapiireissä kulkeva ohjenuora ”Älä kysy oliko huvipuistossa kivaa, vaan kysy mitä teit huvipuistossa” johdattaa meitä samaan suuntaan, mihin Cameronkin haastattelijoita ohjastaa (2005, 601–602): lasten haastattelun pitäisi olla ensisijaisesti vapaamuotoinen juttelutuokio, jossa lapsi voi vapaasti ja painostamatta kertoa sen, mitä haluaa ja pystyy. Vapaamuotoisuutta korostamalla saadaan myös aikaisemmin käsitellyä lapsen ja toimittajan välistä valtaeroa (Alasuutari 2005, 152) kavennettua ja sitä kautta vastaukset pysyvät lähempänä lapsen omia mielipiteitä.

Journalistin ohjeissa painotetaan haastateltavan oikeutta tietää miten ja missä hänen haastatteluaan käytetään (Julkisen sanan neuvosto, hakupäivä 1.5.2011). Pienten lasten kohdalla tämä voi olla ongelmallista, sillä he eivät hahmota kokonaisuutta läheskään samalla tavalla kuin toimittaja. Journalistin ohjeissa huomioidaan myös yksityisyyden suoja (sama), josta harvalla lapsella on hataraa mielikuvaa tarkempaa käsitystä. Näistä rajoitteista huolimatta lapsia voi haastatella hyvän journalistisen tavan mukaisesti.

Cameron nostaa esille myös ajatuksen siitä, että lapsi ei välttämättä ole haastattelussa vapaaehtoisesti (2005, 601): useimmiten lapsia haastatellaan niin, että suostumus tulee vanhemmilta tai esimerkiksi opettajalta, ja lapsi suostuu haastatteluun tuttuja aikuisia miellyttääkseen. Lapsihaastattelun sosiaalisen kentän vaikutus haastattelun kulkuun ja onnistumiseen täytyykin pitää mielessä alusta alkaen. Koska toimittajan, muiden aikuisten ja haastateltavana olevan lapsen käsitykset haastattelun kulusta ja sen lopputuloksesta voivat erota toisistaan merkittävästi, vältetään pelisääntöjen selväksi tekemisellä turhilta jälkipu-

heilta ja saadaan haastateltava heti alusta alkaen asennoitumaan tilanteeseen oikealla tavalla (Alasuutari 2005, 158–159).

Haastateltavalla on journalistin ohjeiden mukaan oikeus tietää käytetäänkö haastattelua suoraan vai taustamateriaalina. Tämän eron lapsikin ymmärtää jo melko nuorena, joten se on syytä tehdä haastateltavalle selväksi. Esimerkiksi jutussa, jossa kiusaamisesta puhutaan niin, että haastateltava esiintyy nimettömänä, ei riitä, että vanhemmat ja opettajat tietävät missä mennään, vaan se täytyy tehdä täysin selväksi myös lapselle itselleen. Asian selvittämistä lapselle vaatii jo hyvä journalistinen tapa, mutta sillä varmistetaan myös se, että lapsi voi puhua vaikeasta aiheesta vapaasti ilman pelkoa negatiivisista seuraamuksista.

Yksityisyyden suojan huomioiminen lasta haastatellessa jää lähes poikkeuksetta toimittajan harteille – jos vanhemmat ovat yksityisyydestä huolissaan, ei haastattelua edes tapahdu. Kuten journalistin ohjeissa todetaan, kaikki julkinen tieto ei ole julkaistavissa – jos toimittajilla on välillä tämän kanssa ongelmia, niin varmasti rajat hämärtyvät lapsillakin. Toimittaja voi helpottaa tehtävänsä valmistelemalla käsiteltävät aihealueet huolella etukäteen, mutta joka tapauksessa haastattelu pitää käydä huolella läpi ennen sen julkaisemista. Lasten käsitys yksityisestä ja julkisesta on vasta kehittymässä, ja heillä voi innostuksessaan olla vaikeuksia erottaa näitä toisistaan. Erityisesti lapsia haastatellessaan toimittajalla on vastuu suojella haastateltavaa tämän omilta sanomisiltaan ja harkita tarkkaan, mitkä osat haastattelusta voidaan julkaista yksityisyyden suojaa tai journalistin ohjeita rikkomatta.

Lasten haastattelemine ei ole mahdoton tehtävä, ellei siitä itse rakenna sellaista. Kuten jokaisessa haastattelutilanteessa, myös lasten kanssa kaikki lähtee hyvästä valmistautumisesta. Rauhallinen toimittaja herättää lapsen luottamuksen ja saa itse haastattelunkin sujumaan mutkattomasti ja lapsen ehdoilla. Erinomainen toimittaja varmistaa lisäksi huolellisella viimeistelyllä sen, että hän pääsee vielä toistekin lapsia haastattelemaan.

3 NYKYTILANTEEN KARTOITTAMINEN

Lasten haastattelemiseen ei ole olemassa yhtä yhteistä ohjeistusta tai suositusta. Eri tiedotusvälineet hoitavat toimittajien ohjeistuksen kukin tyylillään. Koska aiheesta ei ole saatavilla myöskään kattavaa tutkimustietoa, on nykytilanteen arviointi varsin haasteellista.

Kuten aikaisemmin on tullut jo esille, oletin toimittajien kokevan lasten haastattelemisen virkamiehen jututtamista hankalammaksi. Oletin myös, että lasten käyttö tietolähteinä rajataan tarkoituksellisesti vain osaan lapsia koskevista asioista: haitarinsoittokilpailuun osallistumisesta lapsi voi kernaasti kertoa, mutta jos uutisissa puhutaan koulun sulkemisesta, ääneen pääsevät tulistuneet vanhemmat ja pettyneet kylätoimikuntalaiset. Oletukseni perustin siihen, mitä olen televisiosta nähnyt, radiosta kuullut ja lehdistä lukenut.

Oletuksien ja arvailujen tueksi tarvittiin myös tutkimustietoa. Aloitin tutkimuksen laajalle toimittajajoukolle suunnatulla kyselyllä (liite 1). Sanomalehdistöä kyselyssä edusti Kalevan toimitus, sähköisen median edustajana olivat YLE Oulun toimittajat. Kyselyn tarkoituksena oli selvittää ensinnäkin sitä, miten lasten haastatteluun ylipäätään suhtaudutaan eri toimituksissa, ja toisekseen sitä, millaisissa tilanteissa lapset pääsevät sanomaan sanottavansa. Tämän lisäksi kyselyn avulla etsittiin toimittajia, joita pyydetään syvällisempään haastatteluun.

Haastatteluissa selvittävänä oli yksittäisen toimittajan näkökulma. Pääpaino oli niiden keinojen selvittämisessä, joilla lasten haastattelemisen on saatu onnistumaan, mutta myös ongelmatilanteista selviäminen tuli esille. Haastattelut toteutettiin kolmen aihealueen teemahaastatteluna, alueet olivat joka kerta samat, mutta kysymysten määrä ja muoto vaihteli haastattelusta toiseen (liite 2).

3.1 YLE Oulu ja Kaleva tutkimuskohteina

YLE Oulun toimituksessa työskentelee noin kaksikymmentä toimittajaa. Toimittajien jutut kuullaan useimmiten joko Oulu Radiosta tai nähdään televisiosta

Pohjois-Suomen uutisissa. Osa jutuista päättyy myös kirjoitettuun muotoon YLE Oulun internetsivulle. Aiheet vaihtelevat urheilusta politiikkaan ja kulttuurista paikallisuutisiin, mutta näkökulma pysyttelee useimmiten paikallisuudessa. Kyselyitä lähetin YLE Oulun toimitukseen 22 kappaletta.

Sanomalehti Kalevan Oulussa sijaitsevassa päätoimituksessa työskentelee yli viisikymmentä toimittajaa. Sanomalehden lisäksi toimittajien jutut voivat päättyä Kalevan internetsivulle, mutta audio- tai videoversioita jutuista tehdään erittäin harvoin. Maakunnan valtalehtenä Kaleva käsittelee päivittäin valtaisan määrän aiheita paikallisista jutuista aina valtakunnallisiin uutisiin asti. Kalevan toimitukseen kyselylomakkeita lähti 50 kappaletta.

Valitsemalla tutkimuskohteikseni sekä YLE Oulun että Kalevan uskon saavani tutkimustuloksista huomattavasti kattavampia. Aavistelen, että lehtimiesten keskuudessa lasten haastattelemista ei välttämättä pidetä niin vaikeana kuin sähköisen median puolella, mutta uskon myös, että toimituksien väliltä löytyy julkaisukanavasta riippumattomia yhtäläisyyksiäkin.

Oman opintoihin pakollisena kuuluvan harjoitteluni suoritin kesällä 2010 YLE Oulun toimituksessa. Viiden kuukauden harjoittelun aikana toimin pääasiassa reporterina, useimmiten myös jutun kuvaajana ja editoijana. Juttuja tein radioon, televisioon ja internetsivuille. Lapsia haastattelin muutaman kerran kesän aikana, sekä nauhurille että videolle. Kalevan palveluksessa en ole ollut, kesto-tilaajana kylläkin jo useamman vuoden ajan.

3.2 Toimitusten tavat eroavat toisistaan

Kyselytutkimus on kvantitatiivista tutkimusta paljaimmillaan (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2005, 125). Omalla kyselylläni pyrin vahvistamaan lähtöoletusteni paikkansapitävyyden ja löytämään kahden varsin erilaisen toimituksen väliltä yhteisiä piirteitä. Kvantitatiivisella tutkimuksella ihmisjoukolta kerätään tietoa niin, että aineistoa voi määrällisesti ja numeerisesti mitata (Hirsjärvi ym. 2005, 131). Tulokset taulukoidaan Hirsjärven oppien mukaisesti ja niistä puristetaan irti kaikki mahdollinen tieto helposti ymmärrettäviksi prosenttiluvuiksi. Lopputu-

loksena on helposti vertailtavaa tietoa kahden toimituksen toimintatapojen eroista ja samankaltaisuuksista.

Ensimmäiseksi tutkimusmenetelmäksi valitsen kyselyn, koska se tuntuu luontevimmalta tavalta aloittaa selvitystyö. Ensin selvitän toimitusten käytäntöjä yleisellä tasolla ja jatkan sitten syvemmälle aiheen pariin kyselyn tulokset tukenani. Toinen vaihtoehto olisi ollut tutkimuksen aloittaminen kvalitatiivisilla esihaastatteluilla sen varmistamiseksi, että kvantitatiivinen tutkimus on ylipäättään tarkoituksenmukainen (Hirsjärvi ym. 2005, 127). Tekemällä kyselyn ensin saan myös tukevan selkänöjan, jonka avulla mielestäni tärkeämpi osa tutkimusta – eli toimittajien haastattelut – sujuvat jouhevammin (ks. Hirsjärvi ym. 2005, 128).

3.3. Myös kysyjällä on väliä

Jokainen toimittaja tekee haastattelut omalla tyylillään. Haastattelutekniikoita kyllä opetetaan ja hyviä neuvojakin riittää, mutta lopulliset päätökset ja valinnat haastattelutilanteessa tehdään aina toimittajan omista lähtökohdista käsin. Uran alkuvaiheissa kaikki haastattelut tuppavat menemään saman kaavan mukaan, mutta vähitellen niksikirjaan alkaa kertyä tietoa siitä, miten erilaisiin tilanteisiin kannattaa valmistautua. Puhutaan ammattitaidosta – tai toimittajan hiljaisesta tiedosta.

Susanna Siironen tutki omassa opinnäytetyössään toimittajien hiljaista tietoa. Yhtä selvää määritelmää hiljaiselle tiedolle ei ole, mutta useimmiten se mielletään henkilökohtaiseksi, sanattomaksi ja kokemuksen kautta saavutetuksi tiedoksi. Omakohtaisen hiljaisen tiedon lisäksi Siironen tuo esille myös työyhteisön sosiaalisen ulottuvuuden, joka tarkoittaa hiljaisen tiedon – usein tiedostamaton-ta – jakamista työyhteisön sisällä. (Siironen 2010, 17, 23).

Hiljaiseen tietoon en pääse käsiksi kyselyllä. Valitsen siis teemahaastattelun, jotta pääsen lähimmäs muiden toimittajien hiljaista tietoa, koska siinä vastauksia ei ole rajoitettu valmiilla vastausvaihtoehdoilla. Toimittaja on merkityksiä luova ja aktiivinen osapuoli, jonka vastaukset syventävät kyselystä saatuja tietoja. Jos toimitusten välillä on suuria eroja suhtautumisessa lapsihaastatteluihin, us-

kon myös niiden paljastuvan parhaiten teemahaastattelulla. (ks. Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2005, 194.)

4 SELVITYKSEN TULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Kyselyitä lähetettiin yhteensä 72 kappaletta ja vastaukset saatiin 21 toimittajalta. Vastausprosentiksi muodostui siis kohtuullinen 29,2 %. YLE Oulun osuus oli 9 (toimituksen vastausprosentti 41 %) ja Kalevan 12 vastausta (24 %). Toimituksia tiedotettiin tutkimuksesta sähköpostitse – toimittajat saivat itse hakea kyselyn toimituksen sihteeriltä ja täyttää sen oman aikataulunsa mukaan. YLE Oulun toimituksessa kävin lisäksi toimituksen aamukokouksessa esittelemässä aihetta lyhyesti.

Vastausaikaa toimittajilla oli vajaa työviikko. Kyselyt toimitin sihteeille maanantaina 28.2.2011 puolenpäivän aikaan ja vastaukset hain saman viikon perjantai-iltapäivällä. Torstaina soitin vielä Kalevan uutispäällikölle ja YLE:n sihteerille varmistus- ja muistutussoiton uhkaavasti lähestyvistä palautuspäivistä. Palautuspäivän jälkeen sain vielä Kalevalta erikseen postitettuna yhden toimittajan laukkuun unohtuneen vastauksen.

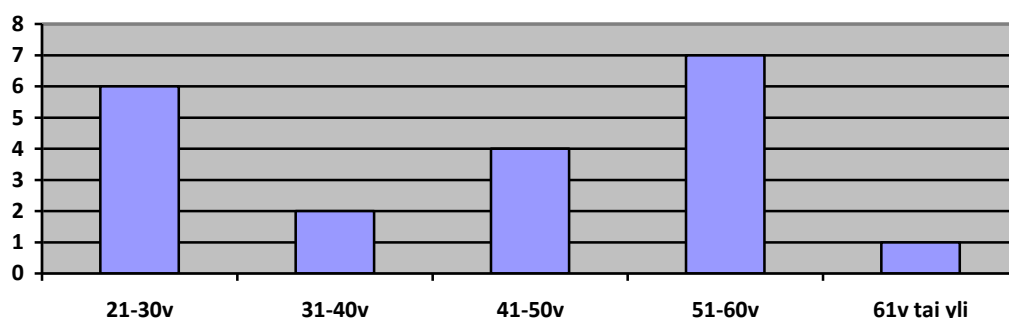
Suostumusta haastatteluun kysyttiin kyselylomakkeen saatekirjeessä. Halutesaan toimittaja sai jättää saatekirjeeseen yhteystietonsa myöhempää haastattelua varten, mutta kyselyyn sai vastata myös nimettömänä. Suostumuksia tuli YLE Oulun toimittajilta seitsemän ja Kalevan toimittajilta viisi.

Kyselyyn vastanneiden toimittajien kokonaismäärä on tieteellistä analyysiä ajatellen varsin pieni. Vastausprosentti on kuitenkin kohtuullinen, joten tästä aineistosta voi hyvin tehdä johtopäätöksiä kyselyyn osallistuneiden toimitusten osalta. Toimitusten välisten erojen ja yhtäläisyyksien selvittämisen lisäksi pyrin myös tekemään laajempia yleistyksiä, mutta pienestä otannasta johtuen niitä täytyy pitää lähinnä suuntaa antavina.

Jatkohaastatteluun osallistumisen innokkuus oli iloinen yllätys. YLE Oulun hyvää prosenttia saattaa ehkä selittää se, että kävin henkilökohtaisesti esittelemässä aihettani, tai se, että suurin osa toimittajista oli tuttuja harjoitteluajaltani. Kalevan kohdalla kyselyn markkinointi jäi lähinnä sähköpostin varaan ja se saattaa olla syy YLEä vähäisempään innokkuuteen.

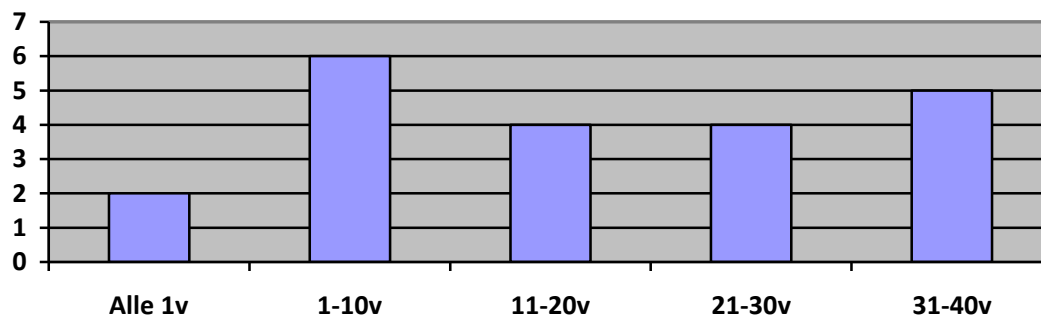
4.1 Kyselyn tulokset

Kyselyyn (liite 1) vastanneiden toimittajien sukupuolen, iän ja työkokemuksen osalta voidaan puhua kohtuullisen laajasta ja edustavasta kattauksesta. Naisia vastanneista oli kaksitoista (57 %) ja miehiä yhdeksän (43 %). Vastaajien joukossa oli paljon alle kolmekymmenvuotiaita ja toisaalta yli viisikymmenvuotiaita toimittajia (kuvio 1). Työkokemuksen jakauma oli ikäjakaumaa tasaisempi (kuvio 2).

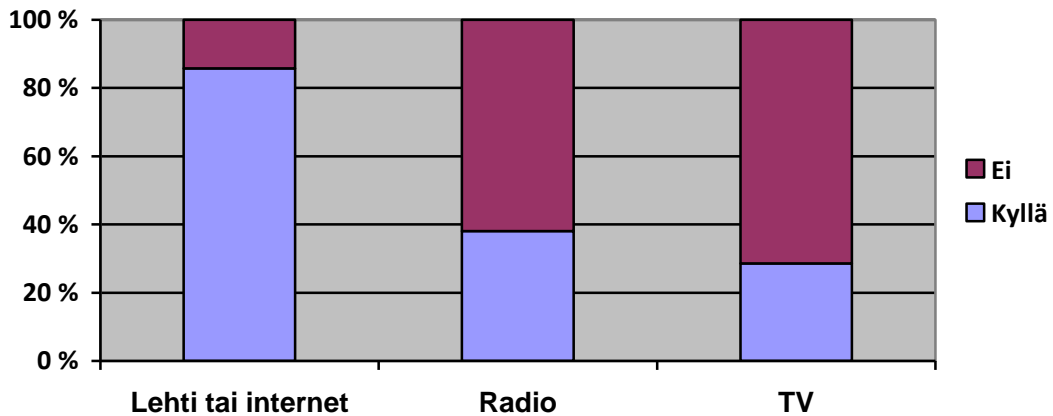
KUVIO 1. Toimittajien ikäjakauma (yhteensä 21 toimittajaa)

Merkillepantavaa lienee se, että vastaajiksi valikoitui iältään sellaisia toimittajia, joilla itsellään ei todennäköisesti ole kovinkaan monta 7–12 vuotiasta lasta. Toimittaja tekee juttuja kuitenkin aina omalla persoonallaan, joten varmasti myös perhesuhteilla on siinä oma merkityksensä. Kyselyssä omien lasten määrää ei selvitetty, joten sen seikan vaikutusta tuloksiin en lähde tämän enempää arvioimaan. Luultavasti työkokemuksen vaikutus on perhesuhteiden vaikutusta suurempi, joten tasaisemman työkokemuskäytön ansiosta tuloksetkin ovat ainakin kohtuullisen kattavia.

KUVIO 2. Toimittajien työkokemuksen jakauma (yhteensä 21 toimittajaa)

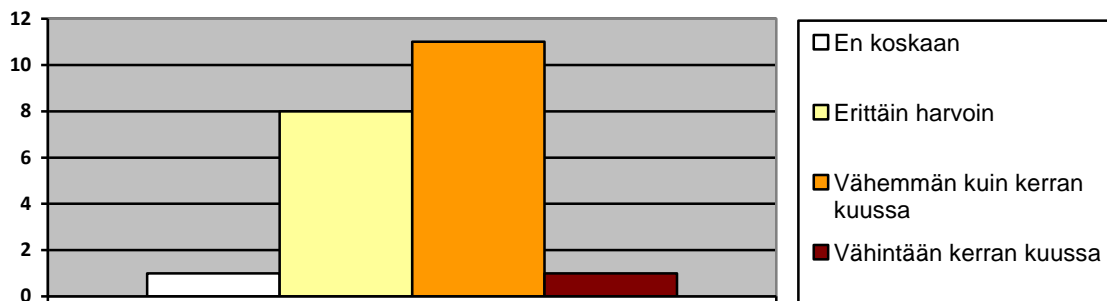
Odotetusti lähes kaikki kyselyyn osallistuneet toimittajat tekivät juttuja joko painettuun lehteen tai internetsivuille, YLEn toimittajista hieman useampi toimi radion kuin television puolella. Kolmen välineen moniosaajia vastaajien joukossa oli neljä (kuvio 3).

KUVIO 3. Väline, johon toimittaja juttunsa tekee (100 % = 21)

4.1.1 Lapsihaastatteluja tehdään harvakseltaan

Kyselyn perusteella lapsia ei haastatella kovinkaan usein. Selvä enemmistö toimittajista on lasten kanssa tekemisissä harvemmin kuin kerran kuussa (kuvio 4). Silloinkin, kun lapsia haastatellaan, he näyttäisivät olevan useammin jutuissa enemmän tukena kuin sen päähenkilönä (taulukko 3).

KUVIO 4. Kuinka usein haastattelet lapsia? (yhteensä 21 vastausta)

Kyselyssä kysyttiin myös lasten haastattelemiseen liittyvästä koulutuksesta. Yksikään kyselyyn vastannut toimittaja kummastakaan toimituksesta ei ollut sellaiseen osallistunut. Lasten haastattelemisen ei muutenkaan tunnu herättävän keskustelua: Kalevan toimituksesta kaksi ja YLE Oulun toimituksesta yksi toimittaja muisti puhuneensa siitä työpaikalla vuoden sisällä.

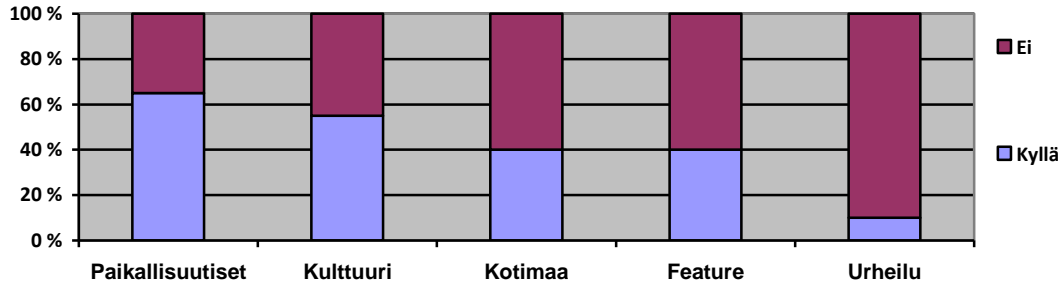
4.1.2 Lapsi ei ole tietolähde, mutta tietää jotain kulttuurista

Kun toimittaja pääsee haastattelemaan lasta, mielipiteet sen vaikeudesta jakautuvat tasan. Puolet toimittajista kokee lasten haastattelemisen aikuisten haastattelemista vaikeammaksi, puolet taas ei. Selvempää yksimielisyyttä löytyy lapsen roolista valmiissa jutussa – vain yksi vastaaja kahdestakymmenestä käyttää jutuissaan usein pelkästään lapsihaastateltavia. Myös lasten luotettavuus informantina näyttäisi noudattavan aikaisemmin ennakoitua, eli useimmiten lapsen haastattelemisen motiivina ei ole olennaisen tiedon hankkiminen.

TAULUKKO 3. Lapseen suhtautuminen haastattelussa ja lapsen asema valmiissa jutussa (n = 20)

	Usein	Joskus	Ei koskaan
Lapsi on ainoa valmiissa jutussa esiintyvä haastateltava	5%	70%	25%
Lasten haastattelemisen on aikuisten haastattelua vaikeampaa	45%	45%	10%
Lapsia haastattelemalla saa olennaista tietoa, jota ei saa aikuisilta	30%	70%	0%

Juttutyypeistä kaksi nousee selvästi yli muiden. Kaikista yleisintä lasten käyttäminen on jutuissa, jotka koskevat paikallisia uutisia, ja yhtä selvänä kakkosena tulevat kulttuuriin liittyvät jutut (kuvio 5). Hieman yllättäen urheilu jää kyselyssä peränpitäjäksi, vaikka lapsetkin tiettävästi osallistuvat myös urheilukilpailuihin ja -tapahtumiin.

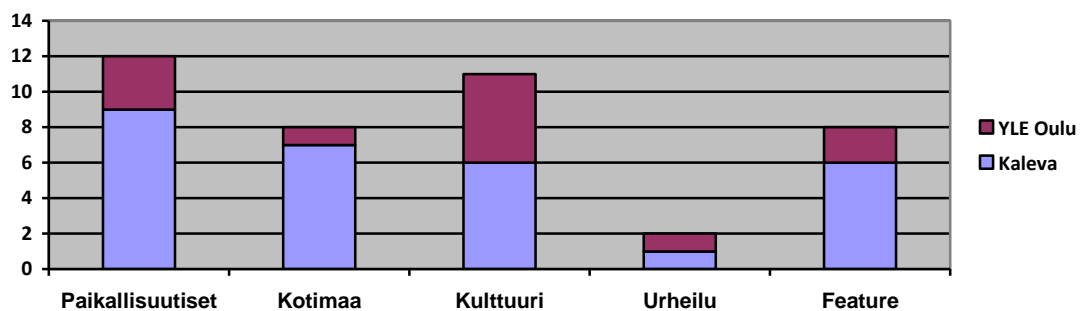

KUVIO 5. Lasten käyttäminen haastateltavana juttutyypeittäin (100% = 20)

4.1.3 Lapset pääsevät uutisiin useimmiten lehdessä

Aineiston perusteella näyttäisi siltä, että Kalevan toimittajat ovat jonkun verran ahkerampia haastattelemaan lapsia – YLEllä lapsia haastatteli vain erittäin harvoin kuusi toimittajaa, kun taas Kalevalla yhdeksän toimittajaa kertoi haastattelevansa lapsia vähemmän kuin kerran kuussa. Ainoa lapsia vähintään kerran kuussa haastatteleva toimittaja löytyi hänkin Kalevan riveistä. (Vrt. kuvio 4.)

Juttutyypien osalta Kalevan toimittajat mainitsivat uutiset selvästi useammin. Paikallisuutisiin lapsia haastatteli yhdeksän Kalevan toimittajaa, YLEn puolella vain kolme. Kotimaan uutisissa ero oli vielä selvempi: YLEltä maininta tuli vain yhdeltä toimittajalta, kun Kalevalla senkin valitsi seitsemän toimittajaa. Kulttuuri oli YLEn toimittajien keskuudessa juttutyypeistä selvästi yleisin. (Kuvio 6.)

KUVIO 6. Juttutyypien yleisyys toimituksittain.

4.2 Haastattelut

Haastateltavat toimittajat valikoin kyselyn tulosten perusteella. Tavoitteena oli kerätä kohtuullisen kattava edustus kyselyyn vastanneesta toimittajajoukosta, joten haastateltavaksi valikoitui yksi usein lapsia haastatteleva toimittaja, yksi harvoin haastatteleva ja kaksi siltä väliltä. Haastateltavien valinnassa pyrin myös huomioimaan mahdollisuuksien mukaan muutkin vastaukset.

Kolmella neljästä haastateltavasta toimittajakokemusta oli yli kahdenkymmenen vuoden verran, neljännelläkin kolme vuotta. Koulutustausta oli yliopistopainotteinen: joukkoon valikoitui teatteritutkija, kasvatustieteiden maisteri, opinnoista taukoa pitävä tuleva opettaja ja yksi ammattikorkeakoulun käynyt medianomi. Sitaateissa käytän haastateltavista nimimerkkejä, jotka löytyvät seuraavasta taulukosta.

TAULUKKO 4. Haastateltavien taustatiedot ja nimimerkit

Nimimerkki	Toimittajakokemus	Koulutus	Väline	Työtehtävä
Kirsi	25v	teatteritutkija	lehti	kulttuuritoimittaja
Paula	3v	medianomi	lehti	verkkotoimittaja (aik. uutistoimittaja)
Sami	21v	KM	radio, internet ja tv	kuvaava ja leikkaava toimittaja, varauutispäällikkö
Niilo	yli 25v	Ped. yo (KM)	radio, internet (aik. tv)	tuottaja (aik. toimittaja ja juontaja)

Lasten kanssa haastateltavat ovat olleet tekemisissä vaihtelevasti. Sami on ollut toimittajan töiden ohella luokanopettajana yhteensä puolitoista vuotta, muille haastateltaville lapset ovat tulleet tutuksi pääosin toimittajan töiden kautta. Myös Kirsiellä on luokanopettajan pätevyys, mutta opettajan töitä hän ei ole tehnyt, Nii-

lo on tehnyt joitain luokanopettajan sijaisuuksia, mutta opettaa nykyisin vain aikuisopiskelijoita ja heitäkin harvakseltaan. Toimittajavuosinaan Niilo teki lastenohjelmia sekä televisioon että radioon usean vuoden ajan, kulttuuritoimittaja Kirsi taas on erilaisten tapahtumien kautta säännöllisesti lasten kanssa tekemisissä. Paulan ja Samin kokemukset lapsien haastattelemisesta tulevat pääasiassa uutistoimituksen puolelta.

Haastattelut toteutettiin noin puolen tunnin teemahaastatteluina. Haastattelun runko oli jokaisella kerralla sama (liite 2), mutta tarkentavat kysymykset vaihtelivat aina tilanteen mukaan. Haastattelun aikana en tehnyt muistiinpanoja, vaan käytin nauhuria. Litteroituna haastatteluista kertyi kuudentoista liuskan verran tekstiä, ja käyttämäni sitaatit on poimittu suoraan sieltä.

4.2.1 Haastatellaan lasta, ei persoonaa

Tänään olen saanut komentaa yhden ihmisen haastattelemaan lapsia - - että siellä on lapsia tekemässä sitä ja tätä, niin mennään tekemään juttu kun siitä voi tulla ihan hauska. (Niilo)

Jutut, joissa haastateltavina on lapsia, lähtevät liikkeelle aivan samalla tavalla kuin kaikki muutkin jutut. Sekä YLEssä että Kalevassa on palaverikäytäntö, jossa toimitus kokoontuu pähkäilemään päivän aiheita isommalla porukalla ja aiheet jaetaan toimittajille. Useimmiten tuottaja tai uutispäällikkö on jo tutustunut aiheeseen ja sävelet ovat aika selvät siinä vaiheessa, kun aihe päättyy toimittajalle.

Jos se on selkeästi joku lapsiin liittyvä aihe, vaikka joku puisto lopetetaan, niin että siitä tietää, että tämä väistämättä koskettaa lapsia, niin mun mielestä se on oikeastaan jo oletuksena siinä, kun se juttu jaetaan, että siinä haastatellaan lapsia. (Paula)

Kyllä se on semmoinen kollektiivisempi päätös, että vaikkapa uutispäällikön kanssa mietitään, tai jossakin jutussa on ihan ilmiselvää, että siihen tulee lapsi. (Sami)

Haastattelutilanteeseen valmistautumisen toimittajat kokivat lasten kohdalla haasteellisemmaksi. Kolme toimittajaa mainitsi, että taustatietojen selvittäminen puhelimitse on lasten kohdalla käytännössä mahdotonta. Useimmiten lapsia myös haastatellaan tilanteissa, joissa haastateltavakaan ei ole selvillä ennen kuin päästään paikan päälle.

Esimerkiksi tää kun lähdin sinne festareille, niin me tiedettiin, että talo on täynnä nuoria, että mä vähän katoisin sitä porukkaa, että mitä ne värkkäs ja jos oli aikaa, niin mä menin kimppuun. Silleen monesti nuorten kanssa toimii semmonen, että yhtäkkiä siinä on sitten semmonen poikaporukka ja mä kuuntelen niitä ja ne alkaa sitten heitteleen niitä kommentteja - - (Kirsi)

Siihen lapseen on ehkä vähän vaikeampi tutustua etukäteen - - kun mennään koululle tai johonkin tapahtumaan, niin emme me sieltä lähde hakemaan jotaki "Annaa", jos ei oo mitään erityistä, vaikka "Anna" on voittanu jonku palkinnon. (Niilo)

Selvästi yleisin jutun aihe ainakin toimittajien käyttämien esimerkkien perusteella tuntui olevan jokin tapahtuma, jossa lapset ovat osallistujina. Tällöin tarkoitus ei olekaan tehdä haastateltavasta syvällistä henkilökuvausta, vaan lähinnä välittää tapahtuman tunnelmia haastateltavan kautta lukijoille.

Yleensä joutuu aikuisten kautta sen kysymään, että tarvis semmosen lapsen joka pystyy puhumaan. Mä oon joskus miettiny, että kuinka paljon se ohjaa sitä jutun näkökulmaa, että lähes aina ääneen pääsee semmonen ulospäinsuuntautunut lapsi, että ajatteleeko ne asioista eri tavalla kun ne hiljaset, joita ei yleensä tarjota haastateltavaksi. (Sami)

Haastateltavan valinta, varsinkin tilanteissa joissa on paljon lapsia, näyttäisi jäävän monesti sattuman varaan. Joko valitaan lapsista se, jonka kanssa haastattelu näyttäisi helpoiten luonnistuvan tai ulkoistetaan päätös lapset paremmin tuntevalle aikuiselle, esimerkiksi opettajalle tai leiriohjaajalle. Haastateltavan valinnalla ei ole jutun kannalta suurta merkitystä – riittää kunhan saa jonkun jututettavaksi tai kameran eteen kuvattavaksi.

4.2.2 ”Älä koskaan haastattele ylhäältä alaspäin”

Sitten siinä kerrotaan, että ketä ollaan ja mistä ollaan ja sitten sitä vaan yrittää pitää niitä aloillaan sen verran, että saa kysytyä jotain. Sitten kun saa kysytyä jotain, niin yrittää saada ne vastaamaan. (Paula)

Lasten haastattelemisessa tarvitaan paljon enemmän tunneälyä kuin aikuisten haastattelemisessa. Useimmiten haastattelulle ei ole varattu määrättömän pitkä aikaa, joten päätös siitä, ketä haastatellaan ja miten haastatellaan, pitää tehdä nopeasti. Itse haastattelutilanteessa rohkeakin lapsi voi mennä lukkoon väärän lähestymistavan vuoksi tai toisaalta lapsi saattaa olla tilanteesta liiankin innostunut.

Varsinkin kun tehdään suoria lähetyksiä, niin lapsethan saattaa juosta karkuun, tehdä mitä vaan, ja se on niille sallittua. Poliitikot ei juokse kesken haastattelun karkuun, paitsi Harri Holkeri kerran. Lapset on sillä tavalla spontaaneja, että se on toisaalta vaikeaa, mutta nehan saattaa olla aivan loistavia. (Niilo)

Haastatteluun valmistautumisen suhteen vastauksissa oli suuria eroja. Yksi toimittaja painotti kysymysten miettimistä etukäteen erityisesti silloin, jos kyseessä on lapsihaastattelu – lähes sanasta sanaan valmiiksi kirjoitettujen kysymysten kanssa toimittaja koki riskin pelkkiin ”joo” tai ”ihan kiva” -vastauksiin pienemmäksi. Kahdella muulla toimittajalla pääpaino oli lapsen lämmittelyssä haastattelua varten – kuulumisten kysyminen ja jostain ihan muusta puhuminen nähtiin parhaaksi keinoksi saada lapsi puheliaalle tuulelle. Yhdellä toimittajalla tärkein työkalu oli avoin mieli:

Tää musta on oikeastaan mielenkiintoisinta ja se on haastavaa, että millä tavalla sä saat siltä lapselta semmosen vastauksen, että se oikeesti uskaltaa sanoa oman mielipiteensä, ettei se jo itse sensuroi itseään, että toimittaja ei mee niin yläpuolelta ja niin vaikeilla sanoilla - - toimittajan ei ehkä pitäis etukäteen päättää kauhean tarkkaan, mikä on se oikea vastaus - - Vähän aikaa pitää antaa sen rönsyillä ja sitten voi löytyä se, mikä saa sen toisen avautumaan. (Kirsi)

Toimittajilla oli jokaisella omat tapansa haastattelun sujumuuden varmistamiseksi. Haastattelun tekeminen niin, että lapsi esimerkiksi leikkii samalla, on teknisesti hankalampaa, mutta sisällöstä tulee laadukkaampaa. Jännitystä voi lieventää esittelemällä haastatteluvälineitä (nauhuri, kamera) lapselle ennen haastattelua. Myös tutun aikuisen seura saattaa auttaa lasta – opettaja voi vaikka auttaa kysymyksen ymmärtämisessä. Kaveriporukkaan suhtauduttiin kaksijakoisesti: toisaalta joukko voi rohkaista lasta vastaamaan reippaammin, mutta toisaalta kaverit voivat myös villitä tilanteen niin, että haastattelusta ei tule mitään.

Aikuisten tai kavereiden läsnäolon vaikutusta lapselta saadun tiedon luotettavuuteen ei haastatteluissa juuri pohdittu. Esimerkiksi luokan tai lastentarhan opettaja voi sekä valita haastateltavan lapsen että olla aktiivisesti mukana myös haastattelutilanteessa. Joko toimittajien luottamus lapsen omaan harkintakykyyn ja kykyyn muodostaa ja ilmaista oma mielipiteensä on erittäin korkealla, tai sitten sosiaalisen kentän vaikutusta pidetään niin suurena, ettei sen eliminoimiseen kannata edes pyrkiä.

Monesti on avuksi, jos paikalla on joku vanhempi, jolle nämä lapset on tuttuja, vaikka tarhan täti - - ehkä vähän myös ohjailemassa, että jos ite kysyy jotakin ja sieltä ei ala mitään tulemaan, niin tarhan tädit osaa sitten kertoa jonku esimerkin heidän arjestaan - - silleen johdatella siihen aihepiiriin. (Paula)

Yhtä mieltä toimittajat ovat siitä, että lapsi pitää kohdata tasa-arvoisena. Toimittajan pitää asetella sanansa niin, että lapsi ne ymmärtää, mutta lässyttää ei saa. Asiallinen lähestymistapa toimii siis myös lasten kohdalla. Jos haastattelun saa vielä vietyä konkreettisesti lapsen tasolle, on lopputulos aina parempi.

Älä koskaan haastattele ylhäältä alaspäin. Mene vaikka kontalles tai polvilles, mutta ole samalla tasolla sen lapsen kanssa. Oli se tv-juttu tai mikä vaan, niin kamera alas, mikrofonit alas. (Sami)

4.2.3 Lapsen ääni saa kuulua sellaisenaan

Vaikka haastattelut tehdään välineestä riippumatta samaa peruskaavaa noudattaen, välineiden väliltä löytyy kuitenkin eroja erityisesti editointivaiheessa. Tele-

visiossa pitää mennä kuvan ehdoilla, radiossa ääni on kaikki kaikessa ja paperilla tapahtumat suodattuvat toimittajan kirjoittaman tekstin kautta.

Lapsi saa tukea toisista lapsista, jos niitä on vaikka kaks tai kolme. Se on teknisesti tietenkin hankalampi, kun ei koskaan tiedä, jos siinä seisoo kolme lasta ja editointipöydällä sitten päätetäänkin, että vaan yks vastaa - - jokaisen lapsen pitäis tavallaan päästä siihen juttuun mukaan ja se tarkoittaa, että se vaikuttaa siihen jutun rakenteeseen – ei enää silleen journalistisella tavalla, vaan ulkosella tavalla, joka ei oo sen jutun kannalta hyvä. (Sami)

Televisiossa materiaalin leikkaaminen julkaisukuntoon on usein melkoinen urakka, varsinkin jos suunnitelmat eivät vielä kuvausvaiheessa olleet täysin selvillä. Lapsiryhmästä saa monesti hyvää kuvituskuvaa, mutta haastattelujen kohdalla lapset otettaisiin mielellään kameran eteen yksi kerrallaan. Jos lapsen kommentit ovat lyhyitä tai niitä joutuu muusta syystä muokkaamaan, tarvitaan leikkauskohtia peittämään vielä lisää kuvitusta. Koska töksähtelevä haastattelu ei välttämättä ole paras tunnelmanluoja, turvaudutaan monesti toisenlaisiin ratkaisuihin.

Radiossa valmiin jutun kasaaminen on jossain määrin helpompaa kuin televisiossa. Haastattelupätkiä on helppo leikata ristiin ja puheesta voi kohtuullisen pienellä vaivalla leikata pois turhia rönsyjä. Liialliseen siistimiseen ei kuitenkaan kannata ryhtyä, sillä iso osa lapsihaastattelujen tehosta perustuu toimittajien näkemysten mukaan juuri siihen, että äänessä on lapsi.

Ehkä aikuisten puhe on vähän selvempää ja tietenkin lapset saattaa kääntyillä ja pyöriä enemmän, että siinä saattaa olla pientä ongelmaa - - lapsi voi sanoa jotaki, mistä ei saa selvää, mutta se voi olla ihan hauskaa mitä se sanoo. Aiheuttaa niinku tunnetiloja kuuntelijassa - - se kuuluu siihen lapsen ilmaisuun, että se saaki tehdä niin. (Niilo)

Sanomalehtitoimittajilla on jutun editointivaiheessa television tai radion puolella toimivia kollegojaan vapaammat kädet. Uutinen suodattuu lukijoille toimittajan kirjoittaman tekstin kautta ja toimittajilla on myös suuri vastuu siitä, ettei tätä va-

pautta käytetä väärin. Suorien sitaattien kohdalla toimittajan pitää olla erityisen tarkkana, ettei haastateltavaa tulkita väärin. Lasten kohdalla epäselvyys ei näyttäisi olevan este sitaatin käyttämiselle, sillä epäselvänäkin se voi olla tärkeä osa juttua.

- - eikö se yleensäki mee, että niitä ei kaikkia käännetä kirjakieliseksi. Siinähan on oltava tosi varovainen, ku lähtee täydentämään toisen lausetta, että ootko ihan varma mitä se toinen tarkotti. Parempi ehkä jättää vähän tulkinnanvaraseksi, kun että sä lähtisit oikomaan ja päättelemään. (Kirsi)

Onneksi aiheet on monesti niin kepeitä, että sitä aattelee, että tämä ei ehkä ole ihan maailman katastrofi, että jos se oliko se toinen poika ku sano näin. Koska yleensä lapset on aika yksimielisiä, että siellä ei ole oikein tiukkoja kantoja, niin sitä sitten kattoo – en mä nyt sano, että sillä ei ole mitään väliä kuka sano, mutta että vähän niinku siellä on aika vahva se yksimielisyys sen asian puolesta, niin... (Paula)

Kolme neljästä toimittajasta mainitsi myös sen, että juttuun päätyvälle lapselle pitää löytyä myös sukunimi. Käytäntö on suomalaisittain yleinen, vaikkakin kansainvälisen journalistiliiton ohjeen vastainen (Ojala 2011, 8–9). Erityisesti nauhurille tehtyjen haastattelujen kohdalla tästä saattaa koitua ylimääräistä työtä, jos haastateltavana on ollut useampi samalta kuulostava lapsi, mutta sen toimittajat ovat valmiita tekemään mukisematta.

4.2.4. Lapsikaan ei saa sanoa ihan mitä sattuu

Lapset esiintyvät sanomalehdissä monesti niin sanotuissa kainalojutuissa, joiden tarkoitus on tuoda pääjutulle lisäarvoa joko uudella näkökulmalla tai vahvistaa pääjutun väitteiden paikkansapitävyyttä. Samalla tavalla myös radion tai television puolella jutun pääväittämän tueksi voidaan haastatella lapsia.

- - oli kouluruuan laadusta juttua, niin mä sitten kysyin yksinkertaisesti asiantuntijoilta, siis niiltä oppilailta jotka sitä syö. Sitten se, että käytinkö niitä somisteena ku kysin vielä lempiruokaa, niin mä puhuin tämän aikuisen ihmisen kanssa, että mitkä ruuat oppilaille kelpaa, niin mä sain niiltä oppilailta vahvistuksen sen aikuisen sanoille. Eli se oli kuitenkin perusteltu kommentti. (Sami)

Lasten ääneen pääsemiselle on olemassa myös kriteerejä. Yksikään haastattelusta toimittajista ei ainakaan suoraan myöntänyt päästävänsä lapsia yhtään aikuisia helpommalla – ääneen päästäkseen lapsella pitää olla jotain sanottavaa. Sanottavaa ei välttämättä tarvitse olla paljoa eivätkä kriteerit välttämättä ole samat kuin aikuisen kohdalla, mutta väistämättä myös lasten sanomisten julkaisemista punnitaan journalistisin perustein. Hyväksyttävään lopputulokseen päästään monesti korvaamalla mahdollisia laadullisia puutteita määrää lisäämällä. Toinen hyväksi havaittu vaihtoehto on kuvailun – siis tunnelman – korostaminen.

Kun puhutaan lähetysvirtaradiosta, niin sulla on se neljän minuutin juttu tehtävänä, niin sulla pitää olla aika monta lasta siinä, mutta sulle riittää yks kunnallispoliitikko - - jos verrataan katugallupia ja lasten haastattelua niin ne on aika lähellä toisiaan. (Niilo)

- - kun on jonkun mittanen laatikko täytettävänä, niin kun ne mielipiteet ei oo niin pitkiä, niin sitä täyttää sitten kuvailulla. Jollaki tavalla sitä tilanteen ja miljöön kuvailua on näissä lapsista tehdyissä uutisissa enemmän, kun aikuisilla ne kommentit on pidempiä. (Paula)

4.2.5. Koululainen voi olla oman elämänsä asiantuntija

Toimittajien vastausten perusteella yleinen käytäntö näyttäisi olevan se, että asiantuntija kertoo faktat ja lapset tuovat juttuun tavallisen ihmisen näkökulman. Tässä suhteessa tilanne ei poikkea paljoakaan muusta journalismista: Ekströmin moodien mukaisesti tietolähde on yleensä joku ylempi auktoriteetti, esimerkiksi tutkija tai virkamies, ja tavalliselle kadunmiehelle on varattu tarinan päähenkilön tai attraktion osa. Sekä kyselyssä että haastatteluissa esiin kuitenkin nousi poikkeuksena kulttuuri, jonka piirissä lapsikin on usein asiantuntija.

Lapsethan on samanlaisia informantteja ku muutkin. Tietysti elokuvatorit harvoin puhuu omia mielipiteitään, että lapsiltahan ei voi olettaakaan, että niillä ois semmosta tieteellistä tietoa, mutta kokemusperäistä tietoa on ja sitähän sieltä mennään hakemaan. Tunteita, havaintoja siitä asiasta mistä on kysymys. (Kirsi)

Lapsi on asiantuntija, koska hän on aktiivisesti mukana kulttuurin luomisessa. Esimerkiksi juttu, jossa haastatellaan viisi vuotta teatterissa esiintynyttä lasta, ei välttämättä eroa paljoakaan jutusta, jossa haastateltavana olisi nelikymppinen yhtä pitkään teatterissa esiintynyt näyttelijä. Kummaltakin voi kysyä omaan suoritukseen tai rooleihin liittyvien kysymysten lisäksi myös yleisempiä kysymyksiä teatteria koskien, ja jutusta on helppo rakentaa sellainen, että se asettuu jonkin informaation ja tarinankerronnan moodien välimaastoon. Miksi viisi vuotta koulunkäyntiä harrastanutta lasta ei voisi kohdella samoin?

Meillä on semmonen leikkisä vertaus, että juttu on hyvä, jos siinä näkyy eläin tai lapsi - - koulut on hyvä esimerkki, niin kuvituksenahan ne lapset on siellä esillä lähinnä, ei ollenkaan... aika usein on silleen, että lapsilta ei kysytä mitään, vaan ne on siellä koululuokassa ja rehtoria tai opetusministeriä haastatellaan. (Sami)

4.3 Yhteenveto: Lapsi on attraktio toimittajasta huolimatta

Sekä kyselyn tuloksissa että erityisesti haastatteluvastauksissa näkyy, ettei lapsi pääse täysivaltaisesti ääneen tiedotusvälineissä. Lapsi kuuluu paikallisiin uutisiin, ja niissäkin hänen tukenaan täytyy olla asiantuntija kertomassa asioiden todellinen laita. Lapsen käyttäminen jutun päähenkilönä on luonnollista, jos tehdään henkilökuvaa, mutta uutisaiheissa lapsen käyttäminen tärkeimpänä tietolähteenä on harvinaista.

Paikallisuutisten ohella lapsia nähdään ja kuullaan usein myös silloin, kun puhutaan kulttuurista. Kyselyvastauksista yli puolessa mainittiin kulttuuri, kun kysyttiin, minkälaisiin juttuihin lapsia haastatellaan (kuvio 5). Yksi haastatteluun valituista toimittajista toimii Kalevan kulttuuritoimittajana, joten hänen kanssaan puhuttiin pelkästään kulttuuriuutisista, mutta myös muut haastatellut toimittajat mainitsivat usein esimerkeissään erilaisia kulttuuriin liittyviä tapahtumia.

Kulttuurin puolella lasten on helpompi olla aktiivisia toimijoita. Esimerkiksi huonosta kouluruuasta kertovassa jutussa lapsi on passiivinen sijaiskärsijä, joka voi lähinnä voivotella jauhemaxapihvien huonoa makua, kun taas vaikkapa teatteriesityksessä lapsinäyttelijä on esillä oman ahkeran harjoittelunsa ansiosta. Kun

uutisen aiheena on uuden näytelmän kantaesitys, jutun asiantuntijana voi aivan hyvin olla lapsi ja juttua voi myös laajentaa yhtä esitystä yleisemmälle tasolle.

Ainaki koskien omaa harrastusta tai tätä teatterialaa – mitä hän on siihen mennessä kokenu tai minkälaisia tunteita, miks kannattaa harrastaa, että sitä hän voi aika monelta suunnalta valottaa ja aika monelta suunnalta valotanki, että mä silleen ristikuulustelen. (Kirsi)

Toimitusten välisiä eroja tarkastelemalla näkyi selvästi myös se, että televisiossa ja radiossa kulttuurin osuus korostuu vielä entisestään – YLE:n toimituksessa lapsia haastateltiin Kalevaan verrattuna harvemmin ja juttutyypeistä kulttuuri keräsi selvästi eniten mainintoja (kuvio 6). Yksi selittävä tekijä löytyy erilaisesta kohderyhmästä, sillä Oulu Radio on suunnattu varttuneelle aikuisväestölle.

Ehkä siinä on semmonen, että meidän kanavan kohderyhmä on ne, joilla ei oo enää niitä pieniä lapsia - - meidän kuuntelijat on suurin osa neljästäkymppistä ylöspäin, että se on sitä porukkaa jota pienten lasten asiat ei niin paljon kiinnosta. Totta kai ne kiinnostaa, että kaikkihan tykkää, kun lapset esiintyy ja näin, mutta ne aihealueet ei oo lasten maailmaa kovin lähellä. (Niilo)

Koska ”kaikkihan tykkää, kun lapset esiintyy”, riittää jutun kohdalla julkaisupeusteeksi usein se, että lapset tekevät jotakin. Joka syksy voi kuulla, nähdä ja lukea, että taas ovat ekaluokkalaiset menneet kouluun, ja pääsiäisen aikaan pikkunoitien kuvia tulee vastaan sekä televisiossa että lehdissä. Uutisena ei ole PISA-tutkimuksen tulosten vaikutus uusien koululaisten arkeen eikä tarkoituksena ole käsitellä virpomisen symboliikkaa, vaan uutisena on itse tapahtuma. Lapsi ei välitä jutussa tietoa – harvoin kertoo tarinaakaan – vaan on lähes aina pelkästään attraktiona.

Lapsi on usein jonku tapahtuman kautta, niinku tänäänki on muotinäytös, johon me mennään suorassa lähetyksessä. Tässä se odotusarvo on, että se on hauska tapahtuma, että sieltä voi saada kivoja juttuja, saada niinku kuvallisen jutun - - tavallaan karnevaali, johon hypätään mukaan ja yritetään välittää sitä tunnelmaa, tämä on aika tyypillistä. (Niilo)

Toimittajat eivät näe vallitsevassa käytännössä suoranaisesti mitään vikaa, mutta haastatteluiden perusteella voi myös väittää, ettei muutoskaan olisi toimittajien mielestä pahitteeksi. Kun kysyin voiko lasta käyttää asiantuntijana, jokainen toimittaja vastasi myöntävästi, mutta yhtä lukuun ottamatta kaikki keksivät heti perään useita syitä sille, miksei näin kovinkaan usein tehdä. Luottoa lapsen tietoihin siis löytyy, mutta uskallusta niiden käyttämiseen ei.

5 POHDINTA

Lapsi on katseenvangitsija ja huomion herättäjä. Kun lapsi esiintyy muotinäytöksessä ja häneltä sen jälkeen kysytään ”oliko kivaa?” ja lapsi vastaa ”joo”, siitä saadaan pienellä vaivalla ihanan hellyttävä juttu mille välineelle tahansa. Kun ekaluokkalaiselta kysytään koulun portilla, että ”jännittääkö?” ja hän vastaa ”no ehkä vähän”, sulavat kaikkien vanhempien sydämet.

Kun lapsi kertoo omista tuntemuksistaan, häntä on helppo uskoa – varmasti muotinäytöksessä oli kivaa, luultavasti kouluun meno jännittää. Toimittajan ei tarvitse nähdä yhtään ylimääräistä vaivaa tiedon varmistamiseksi, sillä se on lapsen oma kokemus ja sellaisenaan kiistattomasti totta. Uutiskriteerejä kokemus ei kuitenkaan täytä, se tuo korkeintaan uuden näkökulman kovan uutisen rinnalle.

Välineestä riippumatta uutisin pyritään monesti tuomaan myös tavallisen kansan mielipide. Tosiasiat kuullaan pääjutussa asiantuntijan suusta ja sen kylkiäiseksi tehdään katugallup, jossa kadunmies pääsee sanomaan mielipiteensä. Lapsia jututettaessa vastaukset ovat monesti lyhyitä – tarpeeksi monelta lapselta kysymällä on aiheesta kuin aiheesta äärimmäisen helppoa tehdä lapsigallup.

Nyt mieleen tulee väistämättä kysymys, että miksi lapset olisivat erityisasemassa? Miksi lapsigallup ei riitä, jos kerran aikuisten kohdallakin katugallup on hyväksi havaittu ja paljon käytetty keino kansan syvien rivien tunteiden tulkitsemiseen? Siksi, että lapsi ei pääse ääneen muuallakaan. Internet on pullollaan erilaisia foorumeja ja blogeja, joissa kuka tahansa kynnelle kykenevä voi ilmaista mielipiteensä asiasta kuin asiasta, mutta uskoakseni vain harva alle teiniikäinen lapsi osaa niitä käyttää. Luulen kansalaisjournalismin merkityksen kasvavan entisestään tulevaisuudessa, joten sitä suuremmalla syyllä myös lapsille pitää tarjota kanava, jonka kautta he saavat äänensä kuuluviin.

5.1 Lapsiin ei luoteta

Mielestäni suurin syy lasten rajattuun rooliin mediassa on se, että toimittajat eivät uskalla luottaa lapsen sanaan. Kokemus opettaa sen, miten lapsen saa puhumaan, mutta ei sitä, miten varmistaa lapsen luotettavuus. Lapsia haastattelevan toimittajan ei tarvitse olla täysinoppinut psykologi saadakseen heiltä järkeviä kommentteja, mutta kehityspsykologian perusteista on merkittävästi apua luotettavuuden varmistamisessa ja vahvistamisessa.

Kognitiivis-konstruktivistisen oppimiskäsityksen mukaan alakouluikäiset lapset elävät konkreettisessa maailmassa. Heillä ei ole vielä valmiuksia osallistua täysivaltaisina jäsenenä yhteiskunnalliseen keskusteluun, mutta oman suppeamman maailmansa asioista he ovat jo hyvin perillä. (Ks. Vilkkö-Riihelä 2003, 214–215, 219.) Omien kokemustensa kautta lapselle on kyllä kertynyt syvällistä tietoa, mutta kapeammalta alueelta kuin aikuiselle.

Kun tehdään juttua koulun uudesta jalkapallokerhosta, haastateltavaksi päätyy todennäköisesti kerhon vetäjän ohella koulun rehtori tai opettaja. Vuosikausia huonokuntoisella hiekkakentällä omatoimisesti harjoitelleilta lapsilta kysytään korkeintaan ”onko kivaa?”, vaikka he voisivat hyvinkin seikkaperäisesti selvittää, kuinka iso parannus ohjattu kerho heille oikeastaan onkaan. Uutinen tulee kyllä kerrotuksi, mutta ei todellisten asiantuntijoiden näkökulmasta.

Journalistisesti pitävät perusteet lapsen sanaan luottamiseen toimittaja saa myös lukuisista tutkimuksista (ks. Bee 2000, 184, 194). Tekemieni haastattelujen perusteella toimittajat osaavat kyllä ottaa tutkimuksissakin ilmenneet asiat huomioon haastattelua tehdessään, mutta he eivät välttämättä osaa pukea omaa ammattitaitoaan ja kokemuksiaan täsmällisiksi periaatteiksi. Epävarmuudesta johtuen toimittajat eivät loppujen lopuksi uskalla luottaa lapsiin, eivätkä itseensääkään, ja lopputuloksena jalkapallokerhosta ovat puhumassa kerhon vetäjä ja koulun rehtori.

5.2 Toimittajat tietävät, miten lapsia tulee haastatella

Lasten haastattelemisen on aihe, josta puhutaan aika vähän, mutta puhetta kylä riittää, jos joku hoksaa aloittaa keskustelun. Työkokemuksen myötä toimittajille karttuu kokemuksia myös lasten haastattelemisesta ja ajan myötä niksipankkiin kertyy monta hyvää keinoa haastattelun sujuvoittamiseksi. ”Yritys ja erehdys” on kelpo oppimismenetelmä sekin, mutta moni toimittaja pääsisi vähemmällä vaivalla, jos samat virheet tehneet vanhemmat kollegat avaisivat suunsa ajoissa.

Haastattelemillani neljällä toimittajalla oli jokaisella omat keinonsa, joilla lasten haastattelemisen onnistuu. Keinoissa oli eroja, mutta myös yhtäläisyyksiä, joista voisi hyvinkin rakentaa lapsihaastatteluille pitävän perustan. Täsmälliset ja etukäteen mietityt kysymykset näyttävät kuuluvan useimman toimittajan työkaluihin, samoin haastateltavan lämmitteleminen ennen varsinaista haastattelua. Loppujen lopuksi lasten kanssa toimitaan siis aika lailla samalla tavalla kuin kehen tahansa muunkin, mutta jostain syystä lopputulos usein eroaa merkittävästi esimerkiksi kaupungin virkamiehen haastattelusta.

Sekä kyselyssä että haastatteluissa kulttuuri nousi esiin alueena, jossa lapsen ääntä kuunnellaan ja hänen mielipiteellään on väliä. Haastattelemani Kalevan kulttuuritoimittaja arveli yhdeksi syyksi sitä, että Oulussa lapset ovat erittäin aktiivisesti mukana kulttuurin tekemisessä ja kulttuuriharrastuksissa. Kalevan kulttuuritoimituksessa lasten oikeus tulla kuulluksi tiedostetaan ja siihen osataan kiinnittää erityistä huomiota, koska sitä on pohdittu jo pitkään. Harjoitus on siis tehnyt tehtävänsä ja useampikin toimittaja on saanut palaverista juuri ne tarvittavat vinkit. Lopputuloksena lapsi on ollut asiantuntija, eikä katseenvangitsija.

5.3 Asiantuntija vai attraktio?

Uutisten tärkein tehtävä on välittää tietoa, siispä uutisissa Mats Ekströmin moodeista (ks. Ekström 2000, 466–467) yleisin on informaatio. Kuten Ekström itse-

kin huomauttaa, hänen esittämänsä kolme moodia eivät ole toisiaan poissulkevia, vaan toisistaan eroavia tapoja toimittajan ja yleisön välisessä viestinnässä (2000, 466–469). Informaatiota, tarinankerrontaa ja attraktiota yhdistelemällä toimittaja tekee jutustaan haluamansa näköisen – yksikään moodeista ei ole oletusarvoisesti toista arvokkaampi.

Opinnäytetyöni yksi lähtökohta oli se, että perinteisesti lasten paikka uutisjournalismissa on rajoittunut lähinnä attraktion moodiin ja kyselyn tulokset näyttäisivät vahvistavan tätä olettamaa. Lapset näkyvät ja kuuluvat paikallistasolla, mutta vain sivuosassa – pääroolit on jo varattu virkamiehille, tutkijoille ja poliitikoille.

Lähtöoletukseni lapsen paikasta piti kutinsa aina haastatteluihin saakka. Lapsen pääseminen juttuun perustellaan useimmiten sillä, että lapsi tuo siihen tunnelmaa ja oman näkökulmansa – lapsi siis pääsee juttuun, koska on lapsi – mutta haastatteluissa kävi ilmi sekin, että toimittajat näkevät lapset myös asiantuntijoina. Joko haastattelemani toimittajat eroavat suuresti valtavirrasta, tai sitten syy lasten päätymiseen loppukevennyksiksi piilee jossain muualla.

Vaikka attraktion moodi yhdistyy helposti lööppijournalismiin ja keltaiseen lehdistöön, ei attraktiokaan ole automaattisesti paheksuttava tai vähempiarvoinen asia. Katugallupeja tehdään, koska halutaan kertoa tavallisten kansalaisten mielipiteitä ja samalla tavalla lasten ääni pääsee kuuluville siinä, kun pikku-Liisa toteaa, että Linnanmäellä voi karusellin lisäksi käydä vuoristoradassa ja maailmanpyörässä.

Lapsi attraktiona ei ole paha asia, mutta se on, jos lapsi on aina pelkästään attraktiona. Koska eri moodit ovat aina toimittajan valintojen tulos, myös vastuu lasten äänen täysvaltaisesta kuulemisesta on toimittajan harteilla. Toimittaja tekee valinnan siitä, haastatteleeko jalkapallokerhojuttuun rehtoria vai lapsia. Toimittaja tekee valinnan siitä, kerrotaanko yleisölle se, miten kerhon rahoitus järjestettiin vai se, miten huonolla tolalla tilanne ennen kerhoa oli – näistä kahdesta veikkaisin jälkimmäisen kiinnostavan yleisöä huomattavasti enemmän.

5.4 Lopuksi

Tämä opinnäytetyö toimii toivottavasti keskustelun ja ajatusten herättäjänä. Pitkin matkaa olen kuullut monilta prosessiin osallistuneilta, että tämä on aihe, josta pitäisi puhua paljon nykyistä enemmän. Haastateltavatkin pohtivat omaa suhtautumistaan lasten haastattelemiseen avoimesti ja erittäin mielellään, eikä ketään tarvinnut pakottaa puhumaan.

Nyt tilanne näyttäisi muuttuvan vielä parempaan suuntaan, sillä keväällä 2011 – muutamaa kuukautta ennen tämän opinnäytetyön valmistumista – julkaistiin myös Ulla Ojalan kirjoittama Opas lasten haastatteliijoille ja kuvaajille. Ojalan oppaassa ovat yhteistyökumppaneina Lastensuojelun keskusliitto, Journalistiliitto, Aikakauslehtien liitto ja monet muut (2011, 3). Lasten kanssa toimiminen herättää mielenkiintoa liittotasolla saakka, joten tulevaisuus näyttää lupaavalta.

Ulla Ojalan opas tarkastelee lasten haastattelemista pääasiassa lakien ja yleisten ohjeiden kautta. Omassa opinnäytetyössäni pyrin nostamaan esille toimittajan ja hänen paikan päällä tekemänsä valinnat. Ojala kertoo miten lapsia pääsee haastattelemaan ja miten haastatteluiden antia saa jutuissa käyttää, minä puolestani selvitin sitä, miten lapsia ehkä kannattaisi haastatella ja missä roolissa hän pääsee mediassa esiin.

Tutkimukseni käsitti vain kaksi toimitusta Oulusta – tulokset voivat olla toisella puolella Suomea täysin toisenlaiset, ja moni kysymys on vielä kokonaan kysymättä. Aineistoni perusteella näyttäisi siltä, että toimittajat tiedostavat lasten potentiaalin, mutta sitä ei hyödynnetä. Onko syy toimittajan itesesensuurissa, toimistusten valitsemassa linjassa vai epämääräisessä ”maan tavassa”?

Toivottavasti pohtiminen ei pysähdy tähän.

LÄHTEET

Alasuutari, M. 2005. Mikä rakentaa vuorovaikutusta lapsen haastattelussa? Teoksessa Ruusuvuori, J. & Tiittula L. 2005. Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino. 145–162.

Aslama, M. 2005. Tietoisku, tarina vai nähtävyys? Suomalaisen televisiojournalismin moodeista. Teoksessa Tiedotustutkimus 4–5/2005. Tampere: Nordicom. 55–71.

Bee, H. 2000. The Developing Child. Massachusetts: Allyn & Bacon. Yhdeksäs laitos.

Cameron, H. 2005. Asking the tough questions: a guide to ethical practices in interviewing young children. Teoksessa Early Child Development and Care Vol. 175, No. 6. Lontoo: Taylor & Francis. 597–610.

Ekström, M. 2000. Information, storytelling and attractions: TV journalism in three modes of communication. Media, Culture & Society vol. 22. Lontoo: SAGE Publications. 465–492.

Hietala, P., Inkinen, T., Kangassalo, M., Kivimäki, R., Lahikainen, A. & Mäyrä, F. 2005. Lapsuus mediamaailmassa. Näkökulmia lasten tietoyhteiskuntaan. Helsinki: Gaudeamus Kirja.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2005. Tutki ja kirjoita. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino. 11. painos.

Journalismikritiikin vuosikirja 2008 / Maarit Jaakola (toim). Tampereen yliopisto: Journalismin tutkimusyksikkö.

Journalistin ohjeet 2011. Julkisen sanan neuvosto. Hakupäivä 1.5.2011. <http://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/>.

Karling, M., Ojanen, T., Sivén, T., Vilhunen, R. & Vilén, M. 2006. Lapsen aika. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit. 6.–10. painos.

Ojala, U. 2011. ”Äiti se mulle viinat ostaa”. Opas lasten haastattelijoille ja kuvaajille. Lastensuojelun keskusliitto. Hakupäivä 15.4.2011, <http://www.lskl.fi/tiedottaa/tiedotusvalineille/opas_lasten_haastattelijoille_ja_kuvaajille/>.

Pennanen, S. 2006. ”Mä sitä paitsi tykkäänkin uutisista.” 5–6-vuotiaiden lasten kokemuksia ja käsityksiä tv-uutisista. Pro gradu -tutkielma. Tiedotusopin laitos. Tampere: Tampereen yliopisto.

Pennanen, S. 2007. Lapset uutisten katsojina – 5–6-vuotiaiden käsityksiä ja kokemuksia uutisista. Teoksessa Tiedotustutkimus 2/2007. Tampere: Nordicom.

Peltomaa, H. 2002. Kognitiivinen Psykologia. Opinto.net. Hakupäivä 14.4.2011, <<http://www.opinto.net/web/parser.php?sec=psyk&page=kogni-001>>.

Pihlajaharju, S., Luoma, P. 1992. Satakieli 2. Helsinki: Kirjayhtymä.

Raittila, P., Johansson, K., Juntunen, L., Kangasluoma, L., Koljonen, K., Kumppu, V., Pernu, I. & Väliaverronen, J. 2008. Jokelan koulusurmat mediassa. Tampereen yliopisto: Journalismin tutkimusyksikkö.

Sarmavuori, K. 1982. Lasten kielen oppiminen. Helsinki: Kyriiri Oy.

Siironen, S. 2010. Toimittajan hiljainen tieto. Opinnäytetyö. Viestinnän koulutusohjelma. Oulu: Oulun seudun ammattikorkeakoulu.

Vilkko-Riihelä, A. 2003. Psyhyke: psykologian käsikirja. Porvoo: WSOY.

Hei!

Olen OAMK:n neljännen vuoden journalismin opiskelija ja opintoni ovat edenneet siihen vaiheeseen, että enää jäljellä on opinnäytetyön tekeminen. Opinnäytteessäni keskityn alakouluikäisten (7-12 vuotta) lasten haastattelemiseen.

Tällä kyselyllä tutkitaan sitä, miten lasten haastattelemiseen suhtaudutaan ja kuinka usein lapsia ylipäätään käytetään tietolähteinä. Kyselyn jälkeen aihetta käydään tarkemmin läpi haastattelemalla muutamia kyselyyn osallistuneita toimittajia.

Vaikka opinnäytteeni ja tämä kysely käsittelee lasten haastattelemiseen liittyviä asioita, toivon vastauksia ja kyselyn palauttamista myös toimittajilta, jotka eivät koskaan uransa aikana ole lapsia haastatelleet. Kysymykset 6–9 on tarkoitettu lapsia haastatelleille, muihin voivat vastata kaikki.

Kyselyn jälkeen tehtävän haastattelun ajankohta sovitaan myöhemmin, tavoitteena on saada haastattelut käyntiin maaliskuun puolenvälin tienoilla. Haastattelu kestää 15–30 minuuttia ja se nauhoitetaan. Kysymykset ovat kyselyä yksityiskohtaisempia: haastattelulla selvitetään toimittajan kokemuksia siitä, millaista lasten haastattelu on, miten lapsia kannattaa ja miten heitä ei ainakaan kannata lähestyä. Mikäli haluat osallistua haastatteluun, täytä yhteystietosi alla oleville riveille ja palauta kyselyn mukana.

Nimi: _____

Väline: _____

Työpaikka: _____

Puh. nro: _____

Sähköposti: _____

Terveisin ja mielenkiinnosta kiittäen,

Esa Viippola

1) Sukupuoli: 1. mies 2. nainen

2) Ikä: ____ vuotta

3) Toimittajakokemus: ____ vuotta

4) Väline (valitse kaikki sopivat):

1. kirjoittava toimittaja (painettu lehti ja/tai internet)

2. radio

3. tv

5) Kuinka usein haastattelet lapsia?

1. en koskaan (siirry kohtaan 10)

2. erittäin harvoin

3. vähemmän kuin kerran kuussa

4. vähintään kerran kuussa

5. vähintään kerran viikossa

6) Jos haastattelet lapsia, kuinka usein lapsi on ainoa valmiissa jutussa esiintyvä haastateltava?

1. aina

2. usein (yli puolessa jutuista)

3. joskus (alle puolessa jutuista)

4. ei koskaan

7) Minkälaisiin juttuihin haastattelet lapsia? (valitse kaikki sopivat)

1. paikalliset uutiset

2. kotimaan uutiset

3. kulttuuri

4. urheilu

5. feature

6. muu, mikä? _____

8) Onko lasten haastatteleminen vaikeampaa kuin aikuisten haastatteleminen?

1. usein

2. joskus

3. ei koskaan

9) Koetko, että lapsia haastatteleamalla juttuun saa olennaista tietoa, jota ei saa aikuisilta?

1. usein

2. joskus

3. ei koskaan

10) Onko työpaikallasi järjestetty koulutusta lasten haastattelemiseen?

1. ei

2. kyllä, yli vuosi sitten

3. kyllä, vuoden sisällä

11) Onko lasten haastattelemisesta keskusteltu muuten kuin koulutuksessa?

1. ei

2. kyllä, yli vuosi sitten

3. kyllä, vuoden sisällä

Lasten haastatteleminen

Ikä:

Tausta (koulutus/muu kuin toimittajan työ):

Toimittajakokemus:

Väline:

A) VALMISTAUTUMINEN

- miten valmistaudut haastatteluun?
- onko eroja, jos haastateltavana lapsi?

B) HAASTATTELU

- lapsihaastattelun normaali kulku?
- hyvät käytännöt/mikä toimii lapsihaastattelussa?

C) JÄLKITYÖT

- materiaalin työstäminen

D) VALMIS JUTTU

- millä kriteereillä lapsi pääsee itse ääneen?
- lapsen rooli